

Fig. 1. Ydre set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Exterior seen from the south.*

RØNBJERG KIRKE

GINDING HERRED

Lokaliteten Rønbjerg (»Rinebiergh«/»Rynebierg«) er muligvis identisk med det sted, der tidligst er nævnt o. 1185 i Svend Aggesens kongekrone under beretningen om kong Niels' sejr over Erik (Emune) 1132.¹ Siden er sognet (»Rwnbyergh«) omtalt 1347 og 1360, da biskop Peder af Ribe overdrog gods herfra til bispestolen i forbindelse med indstiftelsen af sjælemesser for sig og sine efterfølgere (jf. også Bøvling, Vemb og Estvad, s. 813, 2519 og 2607).² Selve kirken (»rynbyergh«) er i Ribe Oldemoder på samme tid, dvs. o. 1376–89, takseret til to skilling, tre skilling lavere end nabosognene Estvad og Sahl (s. 2607).³ 1524–26 betalte kirken otte mark i landehjælp, atter væsentligt mindre end Sahl og Estvad kirker (s. 2607).⁴

1565 forlenedes Peder Munk til Sæbygård (og fra 1566 til Estvadgård) med Kronens andel af tienden baa-

de i Rønbjerg og Estvad og skænkede 1583 og fire år tidligere, 1579, klokker til de to kirker (s. 2730, 2667).⁵ 1710 (med skøde 1720) afhændedes Rønbjerg til Anders Pedersen Brønsdorff (†1733) til Estvadgård med kaldsret for køberens livstid.⁶ I modsætning til Estvad skulle kirken dog hyppigt skifte ejer. Allerede 1725 blev den erhvervet af kancelliassessor Lucas Jensen Kjærulf (†1739),⁷ hvis enke, Sophie Dorthea Møinichen, 1743 solgte den – inklusive kalds- og patronatsret – til borgmester og byfoged i Skive, Peder Dorschæus.⁸ Via Carl Christian Muderspach til Trinderup kom Rønbjerg Kirke til godsforvalter Otto Marsvin Lauberg på Estvadgård og forpagter på Nørkær (jf. gravkapel). Efter dennes død ejedes kirken 1795–97 af kammerråd Peder Hansen til Landting.⁹ Sidste ejer før afhændelsen 1810 til sognemændene var Niels Sehested til Ryd-

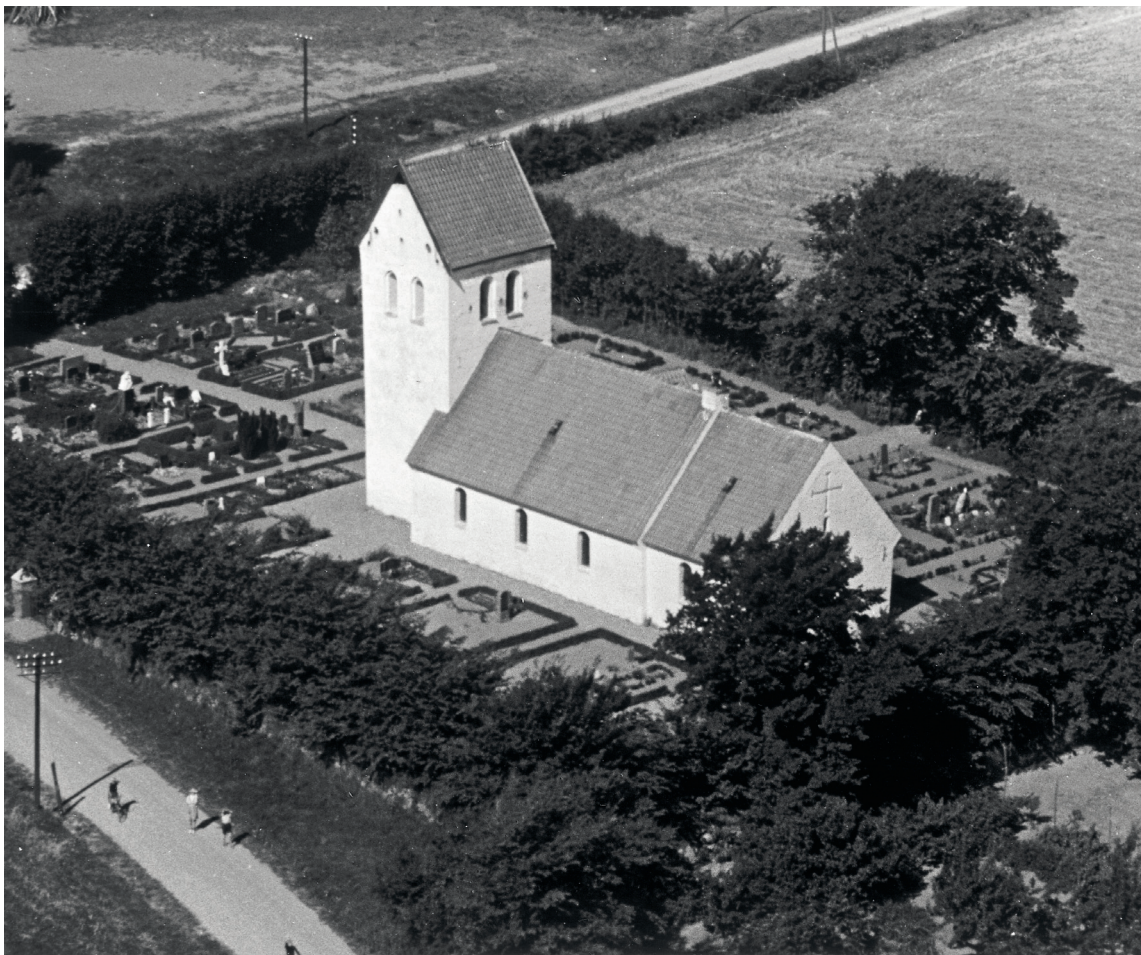

Fig. 2. Luftfotografi af kirken set fra sydøst. Foto Ålborg Luftfoto o. 1950. KglBibl. – *Aerial photograph of the church seen from the south east.*

have (fra 1807), jf. også Sahl. I forbindelse med salget fastslog man, at »ingen af de i Kirken værende Liig (maa) fra deres Hvilested forrykkes«. ¹⁰ Efter tiendeydernes overtagelse fik kongen dog kaldsretten. ¹¹ 1911 overgik kirken til *selveje*. ¹²

Kirketyveri. 1677 fik kirken nye tekstiler (messeha-gel, messeskjorte og alterklæde) af Frantz Rantzau og Helle Urne til Estvadgård i stedet for de gamle, der var stjålet. ¹³

Anneks- og præsteforhold. Som tidligst omtalt 1565 var kirken annekteret til Estvad Kirke (s. 2608). ¹⁴ Peder Munks årelange strid med sognepræsten i begge kirker er nævnt s. 2608. ¹⁵

Sagn(?). Ifølge en yderst tvivlsom overlevering, der ikke synes at kunne følges længere tilbage end til begyndelsen af 1900-tallet, skal kirkens sognepræst 1657 med en af alterstagerne have fældet en svensk soldat, der ville tilegne sig altersølvet. ¹⁶

Kirken ligger i den østlige del af sognet på et morænebakkestrøg, der på alle sider omgives af hedeslette. Den nærmeste bebyggelse udgøres af blot et par gårde hhv. øst og vest for kirken, og den ensomme beliggenhed i det åbne land bekræftes af de ældst kendte kort (fig. 3). Mod syd omfatter sognet en mindre del af Flyndersø, og på grænsen til Estvad sogn mod øst ligger stationsbyen Rønbjerg, hvorigennem jernbanen Struer-Skive løber.

Kirkegårdens hegn og indgange. Kirkegården, der har tre indgange, hegnes af tørvedækkede jorddiger med stensatte fronter. Digerne suppleres indvendig af en række ask i nord og syd, og mod øst er på ydersiden bøg og elm. Hovedindgangen

er placeret i syddiget, mens to ganglåger findes mod vest og nord. Alle indgangspartierne består af murede teglpiller i blank mur med pudsede pyramidetoppe og kugle, hvorimellem sortmalede jernlåger er ophængt. Murpillerne mod syd er første gang nævnt o. 1862, men er siden fornyet. De to sidstnævnte indgange er etableret i nyere tid og for nordindgangens vedkommende første gang nævnt i forbindelse med kirkesynet 1935, den vestlige 1956.¹² Den primære adgang synes altid at have ligget i syd.

†*Hegn og indgange*. Særligt i de ældste regnskaber findes adskillige oplysninger om reparationer af digerne, der ofte har krævet opmærksomhed, i nogle perioder, f.eks. i 1590'erne og ved 1600-tallets midte, næsten hvert år.¹³ I 1808 var hegn og indgange i så dårlig stand, at kirkegården 'snart mere ligner en kvægfold end et hvilested for kristne menneskers ben'.¹⁷

1862 bestod kirkegårdens østre †indgang endnu, på dette tidspunkt blot som 'låge'.¹² Syd- og østindgangene har gammel hævde, men var før i tiden træbyggede portbygninger. En fornyelse fandt således sted over otte dage i 1614, hvor der i Skive, Nykøbing og Lover Syssel blev hentet forskelligt tømmer, bl.a. egestolper, planker og lægter.¹³ 1623 var der udgifter til egestolper, skråbånd, spær og løsholter. Allerede 1634 blev indgangene atter fornyet af to indkaldte tømrere fra Skive, hvorfra også adskilligt træ blev indkøbt,

bl.a. 'tre store egetræer til stolper' samt planker til tækning. Det gamle, nedtagne tømmer blev solgt året efter.¹³ 1788 blev porten 'ranet og pillet', idet kroge og stabler fra den nystandsatte indgang blev stjålet.¹⁸ 1795 kunne kirkeporten endnu ikke lukkes, hvorved kreaturer og svin havde fri adgang, og af samme grund ønskedes en låge sat i stedet.¹⁷ 1811 blev begge indgange fornyet.¹⁷

Bygninger ved kirkegården. Nord for kirkegården blev 1988 opført et *ligkapel* (arkitekterne Olaf Bruschi, Johan Duelund og Ib Lydholm, Thisted). Bygningen, der tillige rummer graverfaciliteter, er af røde, kalkede teglsten og tækket med røde vingetegl. Ligkapellet afløste en mindre †bygning fra 1964 efter tegning af tømrermester Jens Kristensen,¹² og i kirkegårdens nordvesthjørne lå tidligere et †redskabsskur.

†*Kirkeriste* er nævnt flere gange i 1600-tallets regnskaber, bl.a. 1623, hvor bølge- og fyrretræ blev anskaffet til disse.¹³

Et †drejekors eller 'hvirvlen' på den 'lille kirkestette' var 1788 brøstfældig.¹⁸ 'Korsstetten' ønskedes 1796 udskiftet med en låge, så svinene kunne holdes ude.¹⁷

1842 skulle kirkegården luges og holdes ryddelig for græs,¹⁹ og 1901 ønskedes gangene belagt med grus.¹² En planering af kirkegården blev udført 1912, og 1966 blev der anbragt bænke. Gangenes nuværende flisebelægning fra syd- og vestindgangen og til våbenhuset er fra 1984.¹²

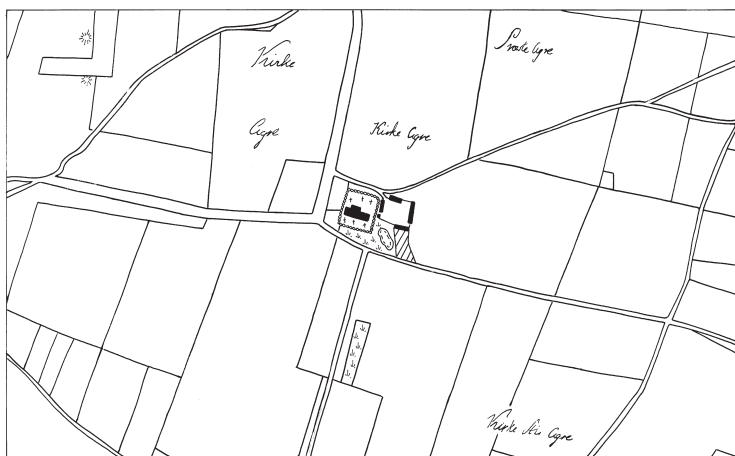

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt 1797 af J. Schuchardt. Tegnet af Freerk Oldenburger 2017. – Cadastral map.

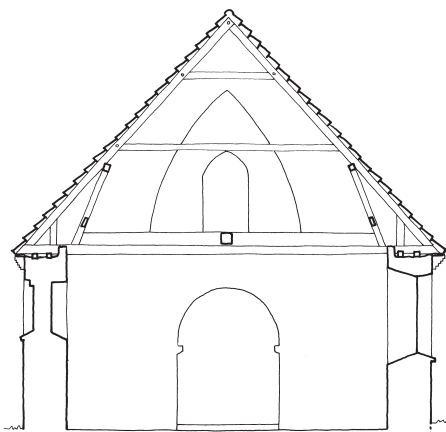

Fig. 4. Tværsnit gennem skibet set mod øst. 1:150. Målt af Poul Hansen og Ib Lydholm 1971, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2018. – *Cross-section through the nave looking east.*

BYGNING

Bygningen, der afløste en ældre $\dagger$ kirke, består af senmiddelalderligt kor og skib, formentlig fra 1400-tallet. Triumfmuren blev tilføjet efter 1512, og tårnet er ligeledes fra den seneste del af middelalderen. Våbenhuset er i sin kerne fra 1847, men et ældre $\dagger$ våbenhus eksisterede før dette. Orienteringen er solret.

Bygningens forholdsvis sene datering betyder, set i forhold til de skriftlige kilders omtale af en kirke på stedet før dette tidspunkt (jf. ovf.), at der må have eksisteret en ældre $\dagger$ kirke som forgænger til den nuværende.²⁰ Intet kan dog med sikkerhed

siges at være bevaret af selve $\dagger$ bygningen, men muligvis indeholder kormurens nederste knap 150 cm, der er væsentlig tykkere end den øvre mur, rester af denne. Inventarbeholdningen rummer derimod enkelte genstande, der daterer sig til tiden før 1400 og antagelig har stået i forgænger (den romanske døbefont og to træskårne figurer, en Madonna med barnet og en helgen, jf. s. 2721, 2712 og 2714).

Den nuværende kirkes *grundplan*, der er afsat med rette vinkler, består af et østvendt kor, hvis ydre bredde overstiger længden med ca. 2 m. Det ligeledes rektangulære skib er dobbelt så langt som koret. Skibet er dog kun marginalt bredere, idet flankemurene i nord og syd blot skyder sig én sten frem for korets, og tilsvarende er skibet kun ca. 20 cm højere. I det indre har rummet dermed antaget karakter af et langhus, hvilket understreges af kirkens kalkmalede frise, hvis kendte udstrækning har omfattet nordvæggen og korets østvæg (s. 2702).

Materiale og teknik. Bygningen er opført af røde teglsten i munkestensformat, der hovedsagelig er lagt i uregelmæssigt munkeskifte, men i korets østre bagmur tillige i polsk skifte. Murene hviler på et markstensfundament og har ingen særskilt sokkel.

Døre og vinduer. Kirkens oprindelige norddør, der endnu er i brug, er som vanligt placeret vestligt i skibet. $\dagger$ Syddøren er derimod blændet i flugt med muren, og intet røber nu dens form (fig.

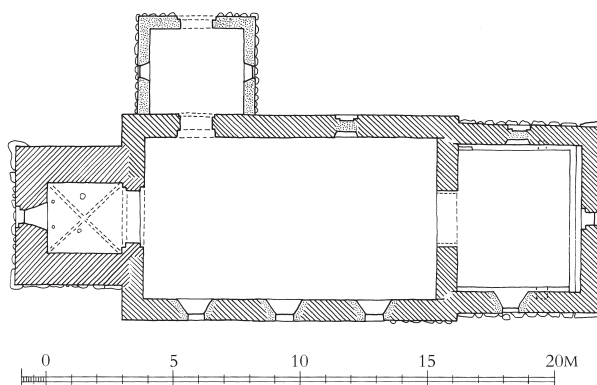

Fig. 5. Plan. 1:300. Målt af Poul Hansen og Ib Lydholm 1971, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2018. Signaturforklaring s. 9. – *Ground plan. Key on p. 9.*

Fig. 6. Ydre set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Exterior seen from the north.*

10-11).²¹ Den fladbuede dør i nord har mod det indre en helstensdyb anslagsfals, mens det fladbuede stik krones af et prydskefte af krumme løbere. Den ydre udformning er forandret 1904,²² men 1892 blev et fladbuet stik iagttaget.²³ Af bygnin-

gens tre tilbageværende, oprindelige vinduer er kun ét i brug, i korets østgavl, mens et blændet vindue ses i hhv. korets og skibets nordmur.²⁴ De har alle en flad, men dog spidsbuet form i det ydre og er falsede, østvinduet tillige med fals

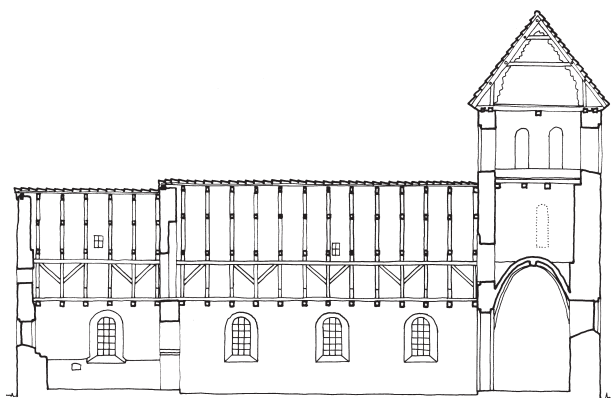

Fig. 7. Længdesnit set mod syd. 1:300. Målt af Poul Hansen og Ib Lydholm 1971, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2018. – *Longitudinal section looking south.*

Fig. 8. Korets østfacade. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *East facade of the chancel.*

mod det indre. Skibets og korets vindue, der nu står som nicher til begge sider, er dog smigede og fladbuede mod det indre (jf. fig. 19b). Af yderligere tre $\uparrow$ vinduer anes dele af stik og vanger på kirkens sydmur mellem de nuværende, der er fra o. 1869 (s. 2699). Muligvis har der tillige været en fjerde åbning vest for $\uparrow$ døren, hvor et murparti er omsat i krydsforbandt. Det kan dog vanskeligt afgøres, om disse $\uparrow$ vinduer var oprindelige.

Indre. Kirkens indre dækkes af flade lofter, der if. regnskaberne ofte er repareret (jf. s. 2695).

I koret, der ligger et trin højere end skibet, er murene i den nedre del væsentligt tykkere end i den øvre del, idet overgangen er markeret med tilbagetrækninger i bagmurene i flere niveauer. Østre bagmurs nedre del er overvejende opmuret i polsk skifte, de øvrige mure i det for kirken gængse irregulære munkeforbandt. Muligvis indeholder partiet, som nævnt ovf., rester af kirkens $\uparrow$ forgænger. Nord- og sydmuren har hver en *gemmeniche*, begge fladbuede med målene $25 \times 42 \times 39$ cm (syd) og $23 \times 32 \times 26$ cm.

Taggavle. Korets østre trekantgavl er i vid udstrækning bevaret i oprindelig stand. Dog skyldes de nuværende, glatte kamme en nyere ommuring, idet der fra starten må formodes at have været *†kamtakker(?)*. Facaden prydes af et hammerkors med smalle arme, den nedre korsarm kun et par skifter højere end de øvrige (fig. 8).²⁵ Under korset er en smal, rektangulær og ufalset glug med smig. Over korets loft, hvor bagmuren i hanebåndshøjde har en tilbagetrækning (fig. 13), ses kassemurens kerne at bestå af rå kamp, teglbrokker og mørtel. Fugerne synes oprindelige, men er ikke behandlet i nævneværdig grad.

Før opførelsen af den nuværende gavl 1933–36 (s. 2697) mellem kor og skib var der ingen adskillelse mellem de to bygningsdele, og det kan meget vel afspejle oprindelige forhold.

Skibets vestgavl blev gennembrudt ved tårnets opførelse, hvor der blev etableret en dør mellem skibets loft og tårnets mellemstokværk (fig. 14). Gavlens munkesten er i forhold til korgavlens hårdtbrændte og desuden i noget mindre format end tårnets.

Senmiddelalderlige tilføjelser. Af ukendte årsager har man efter 1512, hvor kirken fik sin anden kalkmalede udsmykning (s. 2702), opført en *triumfmur* mellem kor og skib. Muren, der ikke er i forbandt med kirkens nord- og sydvægge, er opført af tegl i munkestensformat lagt i irregulært munkeskifte. Korbuens nuværende, rundbuede stik af mindre, røde teglsten er sekundært, fornyet på ukendt tidspunkt; forstyrrelser i murværket over buens issepunkt tyder på, at den oprindelige bue var spids (jf. fig. 28, 54). Formentlig er også kragbåndene af nyere dato.

Tårnet ved skibets vestende er ligeledes opført i middelalderens sidste årtier. Det rejser sig i tre stokværk over en omtrent kvadratisk grundplan og har gavle i nord og syd. De hvidkalkede mure er opført af røde teglsten i munkestensformat og er i bagmurene, hvor det blanke murværk er synligt, hovedsagelig lagt i uregelmæssigt munkeskifte, nogle partier dog i regulært munkeskifte. Omfattende, nyere skalmuringer er foretaget særligt på sydsiden, men på østsiden er under tagfoden bevaret rester af et savskifte. Østmuren er opført

Fig. 9. Skibets sydside. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *South side of the nave.*

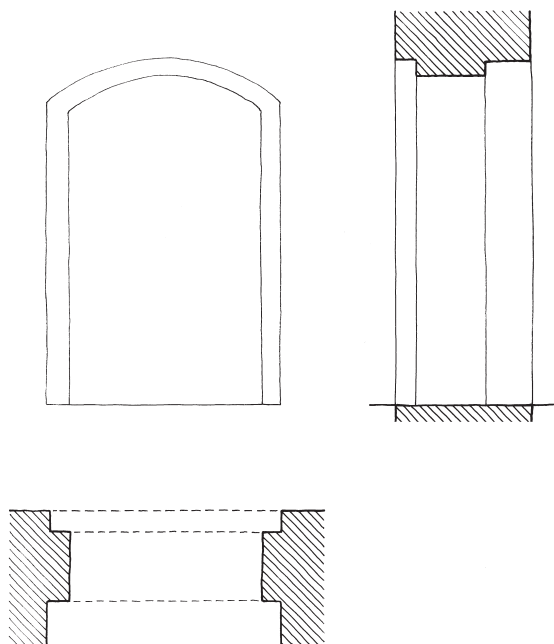

Fig. 10. Skibets norddør (s. 2690). Plan, snit og opstalt. 1:50. Målt og tegnet af Anders C. Christensen 2018. – North door of the nave. Plan, section and elevation.

over skibets vestre gavltrekant, hvis taglinje på nær den ommurede spids endnu ses fra vest.

Tårnrummet overspændes af et krydshvælv med halvstenstykke, sildebensmurede kapper med vederlag i væggene. Kapperne er højt puklede uden overribber, og klokkerebshuller ses i vest, nord og syd (fig. 14). Rummet, der får lys gennem et rundbuet og falset vindue i vest, er sat i forbindelse med skibet via en spidsbuet, til begge sider falset arkade, brudt igennem skibets vestgavl (jf. fig. 54).

Adgangen til de øvre stokværk sker via en dør fra skibets loft. Kun dørens øverste, let spidsede bue samt den søndre, falsede vange er bevaret, idet åbningen på et ukendt tidspunkt er udvidet. Den oprindelige opgang var formentlig henlagt til en *†fritrappel(?)* ved tårnets sydside, hvor en tilmuret *†*åbning over hvælvet er synlig i bagmuren (ca. 110×63 cm). *†*Åbningen har fladbuet overdækning, men højden er vanskelig at fastlægge, hvorfor der kan være tale om et *†*vindue. Fra det høje stokværk fører en trappetige til klokkestokværket, der åbner sig mod alle verdenshjørner gen-

nem to rundbuede glamhuller med ydre fals. 1957 blev åbningerne formindsket ved en tre skifter høj opmuring.¹² Trekantgavlen i nord er af røde teglsten i munkestensstørrelse i munkeforbandt og er opført som kassemur med en kerne af rå kamp og mørtel. Den søndre, hvis materiale er røde tegl i normalformat, er derimod fra nyere tid.

Eftermiddelalderlige tilføjelser. Våbenhuset ud for skibets norddør er opført o. 1847,¹⁹ men kraftigt ombygget og forhøjet 1933–36 (s. 2697).²⁶ Materialet er røde teglsten i normalformat lagt i krydsskifte. I trekantgavlens kalkede bagmur er i det nedre tilsyneladende bevaret en del af den ældre *†*bygning, der blot havde ét vindue. Endnu et vindue ønskedes o. 1862 anbragt i modsatte side. 1892 var loftet så lavt, at det dækkede for dørens fladbuede stik.²³ 1933–36 blev også trekantgavlen

Fig. 11. Skibets norddør set indefra (s. 2690). Dørfloj, o. 1930 (s. 2727). Til højre er ophængt kirkestævnetavle, 1800-tallet (s. 2727), pengebøsse, o. 1862 (s. 2727) og pengeskabe, nyere (s. 2727). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – North door of the nave seen from the inside. Door wing, c. 1930. Right: Parish meeting board, 1800s, poor box, c. 1862, and cash box, recent.

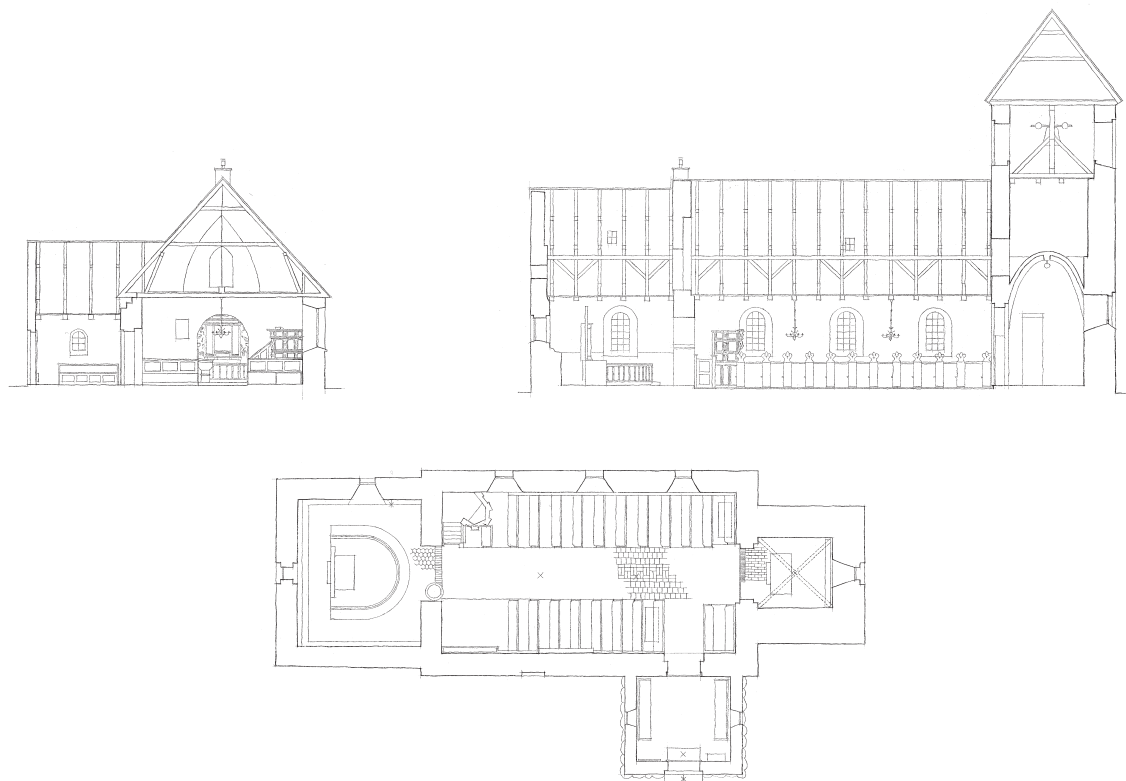

Fig. 12a-c. Plan og snit. 1:300. Målt og tegnet af Poul Hansen og Ib Lydholm 1971. – *Plan and section.*

mellem kor og skib opført i samme materiale og teknik som våbenhuset. En spidsbuet åbning i et højt, spidsbuet spejl forbinder de to loftsrums, og i nordsiden blev inkorporeret en skorsten, der nu er ude af brug.

Et *†våbenhus*, vel fra 1700-tallet(?), med 'stentag' er første gang nævnt 1804.¹⁷ 1845 var det 'skrøbeligt', og en forhøjelse samt et gulv af teglsten var ønsket.¹⁹ Som det fremgår af fotografiet fig. 16, var der tale om en mindre tilbygning med sadeltag, hvis tagryg flugtede med skibets murkrone. Flankemurene havde falsgesims, gavlen var glat med rektantet dør, og i øst var et ligeledes rektantet vindue. Den hvidkalkede bygning var dækket af tagtegl.

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. I de tidligst kendte regnskabsposter fra 1580'erne er særligt udbedringer af tagbeklædningen omtalt (jf. s. 2700). Også tårnreparationer, herunder arbejder på hvælvet, er nævnt, ligesom adskillige udbedringer af gulve og vinduer.¹³ I 1600-tallet

findes desuden efterretninger om murværksreparationer i form af udskiftninger af sten samt kalkninger. 1625 blev f.eks. indkøbt 1.000 mursten til murens udbedring 'adskillige steder'.¹³ Kalken blev som regel hentet i Daubjerg, enkelte gange, f.eks. 1653, dog otte tønder i Mønsted.¹³ 1671 blev der til tårnets udbedring indkøbt kalk og 500 mursten, og 1694 udførtes atter større arbejder på bl.a. tårnet og tagene (jf. s. 2700).¹³ 1700 blev dog ved en reparation anført, at 'tårnet stod ganske åbent i mange år'.²⁷ Kirkens loft var 1706 'ganske råddent', og kirkens tømrede dele var i det hele taget i dårlig stand disse år.¹³ Forholdene synes at have været tålelige efter århundredets midte, hvor kirken var i 'god og upåklagelig stand'.²⁷ 1779 synes tårnet at have været istandsat jf. murankrene på vestfacaden, men en sådan istandsættelse kan ikke spores i de skriftlige kilder. 1795 var loftet så medtaget, at der ved stærk østenvind blæste sand og kalk ned på alteret, hvorefter nyt loft blev lagt året efter.¹⁷ Kirkens generelle tilstand var de føl-

Fig. 14. Dør mellem skibets loft og tårnets mellemstokværk set mod sydvest (s. 2694). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Door between the nave loft and the middle storey of the tower, looking south west.

gende år stadig mangelfuld, idet kun sporadiske reparationer blev udført. Bl.a. var der 'store revner' på murværket i kirkens østende.¹⁷ Kirken og dens omgivelser gennemgik endelig en tiltrængt renovering 1811-12, der omfattede udskiftning af dele af tagbeklædningen, loftsudbedringer, kalkning og fugning af murværket samt fornyelse af

Fig. 13. Korets trekantgavl set fra loftet (s. 2693). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Pediment of the chancel seen from the chancel loft.

enkelte mursten på søndre side. Også tårnet og dets tømmerværk blev repareret.¹⁷ Korets bjælkelag og loft blev udskiftet 1858,²⁸ mens skibets blev istandsat o. 1897.¹² I begyndelsen af 1930'erne var bygningen i meget dårlig stand, særligt tagværker og lofter,¹² men med *hovedistandsættelsen 1933-36* (arkitekt Søren Vig-Nielsen, Viborg) blev der rådet bod på dette. Kirken fik nyt bjælkelag, loft og tagværker samt tagbeklædning, og fra det nyistandsatte og forhøjede våbenhus blev der etableret adgang til skibets loft. Mellem skib

Fig. 15. Ydre set fra sydøst. Foto M. Mackeprang o. 1920(?). – Exterior seen from the south east.

og kor opførtes en trekantgavl fra ny, idet en sådan manglede (s. 2693), og desuden blev revnerne i korets murværk udbedret og fundamenterne under dettes hjørner forstærket. Endelig blev der lagt nyt gulv under stolene.

Kirken gennemgik atter en *istandsættelse* 1972-75 (arkitekterne Poul Hansen og Ib Lydholm, Thisted), hvorved en række forbedrende tiltag blev udført. For murværkets vedkommende blev der nykalket ude og inde. I denne forbindelse blev kalkmalede dekorationer på flere vægge fremdraget (s. 2702). Ligeledes blev gulvene renoveret (jfnf.), loftet isoleret, og døre og vinduer istandsat.

Gulve. Korets gulv består af heksagonale hvide og sorte cementfliser fra 1903,¹² mens knæfaldet siden altertavlens erhvervelse 1861 er belagt med brædder. Trinnet mellem kor og skib udgøres af et rulskifte af gule normalsten, der er udlagt 1972-75. På samme tid blev skibets kvadratiske gule fliser lagt. Under stolene ligger fyrretræsplanker, der

1972-75 blev afrenset for fernis. Våbenhusets gulv består af kantstillede gule teglsten i normalformat. Tårnets gulvbelægning består af gule teglsten i normalformat lagt på fladen, ligeledes fra 1972-75, mens et rulskifte udgør trinnet mod skibet.

†*Gulvet* var formentlig fra starten belagt med teglsten. Således betaltes en muremester 1587 for at 'lægge gulvet',¹³ og 1791 var det belagt med mursten.¹⁸ 1841 var gulvet under døbefonten sunket, og året efter ønskedes gulvet under stolene forsynet med 'gode mursten'.¹⁹ O. 1892 omlagdes skibets gulv, således at stolestadernes gulv bestod af røde mursten, midtgangens af gule fliser. 1911 blev gulvet under stolene dækket af et cementlag, der 1933 ønskedes erstattet med brædder. Før restaureringen 1972-75 bestod skibets gulv af en blanding af sorte cementfliser, kvadratiske gule tegl og gule teglsten i normalformat på fladen, tårnets af 'gamle' røde sten på fladen.

Døre. 1904 blev kirkens indgangsdøre forandret, så de kunne åbne udad, og 1906 blev der anbragt en $\dagger$ tremmedør i våbenhuset.¹²

Vinduer. Korets og skibets sydvinduer er formentlig fra o. 1869, hvor nye ønskedes anbragt 'på lige linje samt mere hensigtsmæssigt fordelt end de gamle'.¹² Motivationen var ønsket om mere lys til kirkerummet, og de kan muligvis have erstattet både oprindelige og/eller senere $\dagger$ vinduer, som antydnet ved de uregelmæssige spor i murværket (jf. s. 2692). Ved samme lejlighed indsattes de sprossede jernrammer. Tårnets lydhuller er dækket af rødmaledede træjalousier, første gang nævnt 1881¹² samt trådnat. Dog er i nord, hvor den gamle klokke er ophængt (s. 2730), blot en ramme med trådnat. Våbenhusets vinduer har trærammer.

Tagværker. Fyrretræstagværkerne over kor, skib og våbenhus er fra kirkens hovedindsættelse 1933-36 (opsat 1935, jf. indskrift på hanebånd).

I koret er der syv spærfag med to hanebånd og korte stivere. Fagene understøttes af en langsgående og skråtstillet stol langs spærenes underkanter. Bjælkelaget er boltet op i en drager på langs af rummet og ophængt i spærfagene med jernstrop- per. Skibets tagværk, der består af 14 fag, er udført på samme måde, og loftet dækkes af en nyere, fulddækkende gangbro. Våbenhuset har fem fag.

Tårnets tagværk er delvist af egetræ. Det består af syv spærfag med to hanebånd og korte stivere. En nummerering i form af et stregsystem fra nord mod syd er synlig.

Kirkens 1935 sløjfede $\dagger$ tagværk bestod af 'gamle egespær', der muligvis er repræsenteret ved et par enkelte stykker, der nu henligger på loftet, og som er forsøgt dendrokronologisk dateret (jf. ndf.).

Klokkestolen af eg, nyere. $\dagger$ Klokkestol. En snedker blev 1586 betalt for i seks dage at 'hugge' et 'klokkeværk', men allerede 1596 var det nød-

Fig. 16. Ydre set fra nordøst. Foto M. Mackeprang o. 1920(?). – Exterior seen from the north east.

Fig. 17. Ydre set fra sydøst. Ældre foto i NM. – *Exterior seen from the south east.*

vendigt med yderligere reparationer.¹³ 1700 var klokken ophængt i 'glamhullet udi nørre side'.²⁷

Dendrokronologiske undersøgelser. Fra en egetræs-bjælke, der henligger i to stykker over hanebåndene på skibets loft, er der 2017 afsavet en skive til dendrokronologiske undersøgelser. Prøven kunne ikke dateres.²⁹

Tagbeklædning. Kirken dækkes på alle bygnings-afsnit af røde vingetegl, der senest er suppleret ved kirkens hovedstandsættelse 1972-75. I ældre tider bestod *†tagbeklædningen* dog af forskellige materialer. Således er i kirkens regnskaber i tiden 1584-98 adskillige udgiftsposter i forbindelse med oplægning af lyngtag.³⁰ Førstnævnte år blev der f.eks. anskaffet ni læs, idet en tækker og fire hjælpere fik betaling for at 'hente lyng af heden' og for at bryde det gamle tag ned.¹³ Tår-

net var 1588 belagt med egeplanker, der dette år blev repareret. 1590 blev den gamle beklædning nedtaget og fire dusin nye egeplanker oplagt. Hovedparten af kirkens tagflader var dog belagt med tegl, der 1596 blev fornyet med 2.000 sten. Samme antal og et parti lægter blev 1606 købt i Aalborg og sejlet til Skive, hvorefter de med vogn blev fragtet til Rønbjerg. Året efter blev der hentet kalk i Daubjerg, og en murermester lagde stenene på 'søndre side'. 1606 blev dog også 11 skippund bly omstøbt og lagt på kirken, og 1638 blev syv rækker bly lagt 'næst ved tagstenene på kirkens nørre side'. Op gennem 1600-tallet blev tagbeklædningen repareret adskillige gange. Tagteglene blev i disse år hovedsagelig erhvervet i Viborg, men også i Ringkøbing.¹³ Det sammensatte materialevalg gjorde sig gældende frem til

1694, hvor 127 blyplader på sydsiden og 112 på nordsiden blev solgt og erstattet af tegltag.³¹ Tårnet havde dog fortsat planketag, der blev fornyet med 120 fyrreplanker.¹³ Præcis hvornår tårnet endelig fik tegltag, fremgår ikke, men det synes at være sket i en periode mellem 1768, hvor plankelægningen er nævnt,³² og 1791, hvor tårnet var tækket med tagsten.¹⁸ Allerede 1795 nævnes planketaget dog igen, og få år senere var tårnets 'fjæltag dog ganske åbent og noget afblæst'.¹⁷

Farveholdning. Kirkens mure er hvidkalkede ude og inde, mens bjælker og loftsbrædder er malet i grå nuancer. †*Farveholdning.* Facaderne var tilsyneladende en overgang rødkalkede, idet der i kirken opbevares en teglsten i munkestensformat, der efter sigende har siddet i østgavlen (fig. 63).³³ På stenen er mørtelrester samt spor af flere kalklag, herunder et brunrødt og et hvidt. Den brunrøde farve er nævnt i forbindelse med kirkens kalkning 1699.¹³ Stenen måler nu 24×14×8,5 cm, men er

fragmenteret i den ene ende, hvorved det oprindelige længdemål ikke længere kan fastslås. Ved restaureringen 1972-75 blev et afskallende cempexolag afrenset og facaderne kalket. Skibets loft blev o. 1887 malet med oliefarve.¹² Korbuen stod en tid afrenset (jf. fig. 28).

Opvarmning. Kirken opvarmes af et *elvarmeanlæg* fra 2000. Det vides ikke, hvornår kirkens †*kakkelovn* (jf. fig. 28) blev opsat, men 1911 blev †*skorstenen* i skibet ved triumfmurens nordside udhugget og ført ned til en afstand af to alen fra gulvet.¹² Nyt varmekværk i form af en †*kalorifer* blev anskaffet 1935,¹² og i tilknytning hertil blev en varmegrav etableret i skibets nordøsthjørne. Et eldrevet †*luftvarmeanlæg* (Horwath & Skou, Viby) blev installeret o. 1968. *Elektricitet* blev indlagt 1949.¹²

Et †*fortov* er nævnt 1900, hvor en gang rundt om kirkebygningen ønskedes anlagt i 'tre alens bredde fra fortovet'.¹²

Fig. 18. Kirken i landskabet set fra sydvest. Ældre foto i Skive Lokalhitoriske Arkiv. – *The church in the landscape, seen from the south west.*

Fig. 19a. Kalkmalede udsmykninger o. 1512 på skibets nordvæg (s. 2702), vestre del. Foto Arnold Mikkelsen 2017.
– Wall-painted decorations c. 1512 on the north wall of the nave, western part.

KALKMALERIER

I forbindelse med kirkens istandsættelse fremkom 1974 på skibets nordvæg en kalkmalet frise fra o. 1512, der efterfølgende blev afdækket og restaureret af Olaf Hellvik.³⁴ Ved samme lejlighed blev tilhørende $\dagger$ udsmykninger fremdraget og atter overkalket på korets nord- og østvæg, således at der har været tale om en sammenhængende udsmykning, som er forløbet hele vejen rundt på skibets og korets vægge, om end denne senere blev afbrudt ved tilføjelsen af triumfvæggen (jf. s. 2693). Endvidere iagttoges på korets nordvæg fragmenter af $\dagger$ malerier tilhørende en lidt ældre fase, mens rester på triumfvæggens søndre del må være yngre. De fremdragne malerier blev efter udtørninger, forårsaget af $\dagger$ varmeanlægget, nyistandsat 1993 af Robert Smalley.³⁵ De fremtræder dog i dag ganske nedbrudte og delvist vanskeligt tydbare. Det gælder i endnu højere grad for de overkalkede $\dagger$ malerier i koret, heriblandt en tolinjet indskrift over det blændede nordvindue, der alene kendes gennem et fotografi.

1) (Fig. 20 og 64), 1400-tallet, formentlig i forlængelse af kirkens opførelse. En primitiv stregbemaling, hvoraf en mindre del er bevaret vestligst på skibets nordvæg og bag den korsfæstede Kristusfigurs ben (jf. ndf.). De kendte dele af udmalingen bestod af indvielseskors, planteornamenter og kornaks samt rosetformer og en forenklet fremstilling af *Livshjulet*. Motiverne, malet

i rødokker, var udført på de ældste kalklag, der lå direkte på munkestensvæggen.

2) (Fig. 19, 21–27, 65), o. 1512, en ca. 133 cm høj frise på skibets nordvæg, strækkende sig fra døren og videre ind i koret, inklusive det tilmurede vindue på nordvæggen. Den indrammes af en smal og fuldt optrukken kontur, der i skibet markerer ni rektangulære felter, hvoraf de syv rummer motiver fra Kristi lidelseshistorie. Det sjette felt fra vest indrammer skibets nordvindue og indeholder desuden en daterende indskrift.

Billedfrisen, der læses fra vest mod øst, viser: A) (Jf. fig. 19a), *Bønnen i Getsemane Have*. Feltets nedre hjørne er afskåret ved norddøren. Samtidig er maleriets nederste tredjedel forsvundet. Den kjortelklædte Jesus med glorie knæler med hænderne løftet i bøn; den nedre del af figuren mangler. Foran ham anes enkelte, stiliserede træer eller buske. Bag ham er gengivet to sovende apostle. B) (Fig. 21, jf. fig. 19a), *Judaskysset*. Jesus omfavnes af Judas, der bærer en lang gul kappe, og som ledsages af to soldater. Tv. for Jesus ses Peter, der stikker sit sværd i skeden efter at have hugget Malkus' hånd af. Denne skimtedes ved Jesu fødder,³⁴ men er næppe synlig i dag. C) (Jf. fig. 19a), *Jesus for Herodes*. Jesus føres af to soldater frem foran den tronende og øjensynligt kronede Herodes, der holder et scepter i højre hånd. D) (Fig. 22, jf. fig. 19a), *Hudflettelsen*. Jesus står med front mod beskueren, kun iført lændeklæde og bundet fast til marterpælen. Kroppen er dækket af sårmarker; to straffende bøddler holder hhv. et

Fig. 19b. Kalkmalede udsmykninger o. 1512 på skibets nordvæg (s. 2702), østre del. Foto Arnold Mikkelsen 2017.
– Wall-painted decorations c. 1512 on the north wall of the nave, eastern part.

hævet ris og et reb, der strammes om Jesu fødder. E) (Fig. 23, jf. fig. 19b), *Tørnekroningen* viser den siddende, kjortelklædte Jesus med hænderne i skødet. Bag ham står to bødler med store hoveder og vrængemund; disse presser ved hjælp af lange stokke tørnekronen ned over hans hoved.

F) (Fig. 25, jf. fig. 19b), over det tilmurede vindue ses en delvist bevaret, tolinjet minuskelindskrift. På den øverste linjes højre del læses med forbehold to vanskeligt tydbare ord, adskilt af et punkt: ».... hes(?)t· ro/a ...«. På den nederste linje ses: »An(n)o· d(omi)n(i). d.xiiia...« (I det Her-

Fig. 20. Kalkmalet (†)udsmykning fra 1400-tallet på skibets nordvæg (s. 2702). Foto Olaf Hellvik 1974. – Wall-painted (†)decorations from the 1400s on the north wall of the nave.

Fig. 21. Detalje af Judaskysset (s. 2702). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Detail of *The Kiss of Judas*.

Fig. 22-23. 22. Detalje af *Hudflettelsen* (s. 2702). 23. Detalje af *Tørnekroningen* (s. 2703). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – 22. Detail of *The Scourging*. 23. Detail of *The Crowning with Thorns*.

Fig. 24. Detalje af Korsbæringen (s. 2706). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Detail of The Carrying of the Cross.*

Fig. 25. Kalkmalet indskrift over skibets nordvindue (s. 2703). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Wall-painted writing above the north window of the nave.*

Fig. 26. Kalkmalede $\dagger$ udsmykninger o. 1512 på korets nordvæg (s. 2707). Foto Olaf Hellvik 1974. – Wall-painted $\dagger$ decorations c. 1512 on the north wall of the chancel.

rens år 151(2)(?)....³⁶ G) (Fig. 24, jf. fig. 19b), *Korsbæringen*. Den kjortelklædte Jesus, hvis ansigt dækkes af sårmerker, tynges ned af korsets vægt. Han ledsages af to soldater, og bag ham følger Maria med glorie. Ved siden af hende er konturerne af endnu et ansigt, formentlig Simon af Kyrene, hvis hjælpende hånd understøtter korstræet. H) (Jf. fig. 19b), *Korsfæstelsen*. Den korsfæstede Frelser hænger tungt i armene, idet hovedet med vidjekrans luder mod højre skulder; lændeklædet ligger stramt om hoften, og kroppen er dækket af sår. På hans højre side står Maria med hænderne lagt over kors foran brystet. På venstre side en skæggløs figur, antagelig Johannes Evangelisten. I) (Jf. fig. 19b). I frisens sidste billede, der overskæres af den sekundære triumfmur, er malet et rund-

buet felt, hvori ses fire skrågrene af et træ, antagelig *Livstræet*; herunder er mindre kviste. Som nævnt er frisen fortsat på korets nord- og østvæg (jf. ndf.) samt videre på sydmurene.

Teknik og farver. Malerierne er udført på det kalklag, der som nævnt dækker de ældre $\dagger$ malerier (ovf.). Fælles for motiverne er fremhævelsen af Jesus ved brugen af den mørklødede brunokker (dodenkop) til hovedpersonens dragt og fuldskæg, mens glorieerne er udført i gulokker. De øvrige udmalinger står i nuancer af farverne gul- og rødokker, mens felternes baggrund udfyldes af prikblomster eller rosetter.

Stil. Karakteristisk for figurfremstillingerne er en grotesk fysiognomi og ofte en profilfremstilling for de ondes vedkommende, mens Jesus og disciplene

Fig. 27. Kalkmalede $\dagger$ udsmykninger o. 1512 på korets østvæg (s. 2707). Foto Olaf Hellvik 1974.
– *Wall-painted $\dagger$ decorations c. 1512 on the east wall of the chancel.*

er fremstillet med mildere træk. Udsmykningen har lokale og direkte paralleller i de nu forsvundne $\dagger$ kalkmalerier i Sahl Kirke, hvor særligt Kristusfremstillingerne stemmer overens, og er endvidere nært beslægtet med velbevarede udsmykninger i Ejssing Kirke. Den her nævnte gruppe, der må tilskrives et lokalt værksted, har også fællestræk med Brarupværkstedets samtidige udsmykninger fra o. 1500-20 (*DK Maribo* 1249-53).³⁷

$\dagger$ *Malerier.* Over korets nordvindue var malet en tolinjet indskrift med gotiske minuskler, svarende til skibets nordvindue (F). Teksten blev kun dokumenteret i et fotografi (fig. 65, jf. fig. 26) og lader sig ikke tyde nærmere. Tekstfeltet indrammedes af to lodrette mørke striber, der har afgrænset denne del mod de tilstødende billed-

felter. En prikroset, svarende til baggrundsdekorationen på skibets frise, samt et svært tolkeligt figurativt maleri sås i feltet th. (fig. 26). På østvæggen, nord for vinduet, var en stående figur, iklædt kjortel og folderig kappe og vendt mod højre (fig. 27). Figuren, der ikke havde synlig glorie, hævde tilsyneladende venstre arm. Foran denne var muligvis en mindre figur(?), hvis nedre, ombukkede kappesøm anedes th. To smalle, basunlignende objekter, en skrå og en knækket, begge med mørkfarvede, ovale 'mundinger' var yderst i billedfeltet. Muligvis indgik alt i en Dommedagsfremstilling(?).

3) $\dagger$ Fragmenter af en enkel stregbemaling beslægtet med de ældste malerier (jf. ovf.) sås på triumfvæggens sydlige del.

Fig. 28. Indre set mod øst. Ældre foto før 1917 i NM. – *Interior looking east.*

INVENTAR

Oversigt. Fra den nuværende kirkes forgænger er bevaret den romanske døbefont, der ligesom fonten i nabokirken Ryde hører til gruppen af liljedekorede fonte, fornemt repræsenteret med et eksempel i Sahl. Endvidere må to træskårne *alterfigurer fra hhv. o. 1225 og o. 1300-50 antagelig have hørt til den *kirkes inventar. Fra den nyopførte, senmiddelalderlige kirkes *højaltertavle stammer formentlig fragment af en *Kristusfigur, dateret o. 1450-75, der kan være indgået i en fremstilling af Korsfæstelsen eller Nåde stolen. Til beholdningen hører også det, vel samtidige, groft skårne korbuekrucifiks og alterstagerne fra o. 1500. Derimod er kirkens senmiddelalderlige alterkalk, som er udført i 1400-tallets sidste fjerdedel og skænket af Eiler Juel til Kokholm, antagelig først kommet til kirken i 1700-tallets første årtier, skænket af kirkejerne Lucas Jensen Kjørulf til Estvadgård og Sophie Dorothea Moinichen. Senere erhvervelser er ligeledes fem senmiddelalderlige alterfigurer, en gruppe med Anna Selvtredje samt Johannes Evangelisten og en hellig biskop, alle fra o. 1525. Disse blev først 1651 overført til kirken fra Ejsing Kirke. Her indgik de antagelig i en *sidealtertavle fra det o. 1560 nedrevne Voer Kloster i

Østjylland. De kvalitetsprægede figurer er udført af en mester, påvirket af Claus Berg og muligvis med værksted i Aalborg.

Fra tiden efter reformationen er bevaret en klokke fra 1583, skænket af Peder Munk til Estvadgård og forsynet med klokkestøberen Rasmus Lausen eller Peder Lauridsens karakteristiske bomærke. Kirkens bruskbarokke prædikestol er fra o. 1650 og tilskrives her Christen Billedsnider, der var virksom i anden halvdel af 1600-tallet i Hjørring og i en række kirker i Vendsyssel. Dåbsfadet er skænket 1704 af Frederik Christian Rantzau til Estvadgård. Først fra anden halvdel af 1800-tallet stammer på ny flere anskaffelser. 1862 opsattes i koret et nyt fremrykket alterbord og en altertavle med maleri af Clemens Toft. Tavlen rammeværk synes dog sammenstykket af flere ældre dele med præg af senbarokken, rokokoen og nyklassicismen. 1863 tilkom en dåbskande og 1880 en alterskranke. Fra 1800-tallets sidste del hidrører antagelig også messehagel nr. 1 og kirkestævnetavlen. I 1900-tallet fik kirken flere nyanskaffelser, bl.a. stolestader (1911), præstestol (o. 1925), lysekroner (o. 1949 og 1984), klokker (nr. 1, 1948; nr. 2, 1985) samt et orgel (1968). Til de nyeste anskaffelser udover to messehagler hører kirkens lysglobus.

Fig. 29. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Interior looking east.*

Farvesætning og istandsættelser. Inventarets hovedstykker, både det historiske inventar og de nyere genstande, bærer en staffering, der er fornyet i forbindelse med kirkens restaurering 1972–75. Farvesætningen fastlagdes af Ernst Trier, Vallekilde.

Kirkens ældste regnskabsbøger er bevaret fra tidsrummet 1584–1710. Dog er det tidligste inventarium først fra 1654.³⁸ Af en statusberetning fra 1700 fremgik, at kirkens ornamenten var 'ulastelige', ligesom stolene omtaltes som værende 'ved magt'. Generelt var kirkens tilstand således bedre 'end tilforn', formentlig som følge af den store hovedistandsættelse o. 1694, hvor navnlig bygningen repareredes (s. 2695), men også stolestaderne fornyedes.¹³ Ved en besigtigelse 1725 i forbindelse med et ejerskifte var der atter kritik, bl.a. af prædikestolen og stolestaderne, der trængte til reparation.³⁹ 1768 betegnedes kirken igen som værende 'i ganske skikkelig stand' både ud- og indvendig, 'så intet med billighed er der på at klage'. De følgende år meldtes da også kun om petitesseer, bl.a. var gulvet under degnestolen 1769 sunket lidt, mens to stole 1770 savnede nogle søm, og dørtærsklen i våbenhuset 1772 var rådnet.²⁷ De følgende årtier omtaltes status som overvejende god og forsvarlig – ja, 1791 betegnede sognepræsten ligefrem den lille kirke som smuk.¹⁸ Et problem var dog det

brøstfældige loft, der 1794–95 meldtes som værende delvist åbent, således at der særligt over alteret under stærk østenvind var meget træk, ligesom sand og kalk dryssede ned herpå.¹⁷ Endnu 1804 fandtes 'den lille kirke i smuk og prægtig stand',¹⁷ men siden accelererede behovet for en hovedreparation, hvilket dog først gennemførtes, efter at kirken 1810 var overdraget til tien-deyderne.⁴⁰ If. en ytring fra sognepræsten, Jens Kjeldsen Schiørring, kort forinden, 1808, havde det således været påfaldende, at den daværende kirkeejer, Niels Sehested i den grad havde ladet sine kirker forfalde.⁴¹

Korets indretning blev som nævnt ovf. ændret o. 1862, da alterbordet rykkedes frem, et afskærmet rum til ↑skriftestolen anbragtes bag dette, og en ny alter-tavle opsattes på det ændrede bord. Måske i forbindelse med denne ændring eller i løbet af de nærmest følgende år blev i alt ni middelalderlige alterfigurer samt det kaserede korbuekrucifiks henlagt på kirkens loft, hvor de tidligst registreredes 1895.

1933–36 gennemførtes en hovedrestaurering (Søren Vig-Nielsen, s. 2697). Herunder blev det historiske inventar og stolestaderne nymalet.⁴² 1972–75 var kirken som nævnt ovf. atter under restaurering (Poul Hansen og Ib Lydholm, Thisted).¹² En omfattende nyindretning af kirken planlagdes 2015.⁴³

Alterbord (jf. fig. 29), nyere panelværk af træ, 96 cm højt, 143×96 cm, 94 cm fra østvæggen. Formentlig opsat 1862 i forbindelse med anskaffelsen af en ny altertavle med tilhørende maleri (s. 2710). Ved den lejlighed foresloges bordet rykket ca. 3/4 alen (ca. 46 cm) frem i koret.²⁸

Alterklæde (jf. fig. 30), moderne, af olivengrøn fløjlsvelour med tilhørende *alterdug* af hvidt lærred med gennembrudt mønster i orkis med tre kors mellem romber; dugen er udført af sognets damer.⁴⁴

†*Alterklæder*. Tidligst nævnt 1592 i forbindelse med dets anskaffelse.¹³ 1677 erstattedes klædet med et nyt, bekostet af Estvadgårds ejere, Helle Urne (†1688) og hendes netop afdøde mand, Frantz Rantzau (†1676), efter at det ældre var stjålet (jf. også †messehagel og †messeskjorte). 1694 forærede en 'velbåren husbonde', vel ovennævntes søn, Frederik Christian Rantzau til Estvadgård, et klæde af grønt rask.¹³ O. 1862 omtales et alterklæde af fløjl. Fløjlet fornyedes 1891.¹² En †*alterdug* af fint lærred erhvervedes 1696.¹³

Altertavle (fig. 30), if. påskrift på bagsiden bekostet 'af nyt' af sogneboerne i 1862 samt 'forfærdiget og malet' af Clemen Toft fra Holstebro. Oplysningen refererer antagelig primært til altermaleriet (jf. ndf.), idet tavlen fremtræder som en sammensat opbygning med inkorporering tilsyneladende af ældre dele, dels storvinger i rokoko med tilhørende topstykke, vel fra o. 1750-75, dels den nyklassicistisk prægede ramme omkring storstykket, som antagelig hidrører fra 1800-tallets første årtier. Hertil kom to †sidefløje i senbarok stil.

Altertavlen består af et storfelt, indrammet af kraftige, glatte halvsøjler mellem tilsvarende glatte sideled; profileret base og kapitællignende øvre led, sammenføjet med sidepartierne. Frisen har klassicerende led, forneden med sammensat profil og perlestav, foroven med æggestav og tandsnit. En perlestav er yderligere sat mellem altermaleriet og en indskrifttavle (jf. ndf.). Postamentet er glat og helt uden dekorationer. Storvinger med rocailleudskæringer og netværksdekoration i rokostil. Topstykke med lav indskriftfelt hvorpå gavltrekanter med skyindrammet relief af Helligåndsdue, alt indfattet i en stor stråleglorie. På bagsiden, der delvist er dækket af et skab, er et

fyldingspanel med små felter, antagelig hidrørende fra en anden inventargenstand, uvist dog præcis hvilken.⁴⁵ Endelig fandtes (jf. fig. 28) bag sidevingerne to ekstra †sidevinger, udformet som udskårne draperier, opbundet foroven i knude, motivisk svarende til kalkmalede våbentelte, kendt fra barokken (jf. f.eks. Mesinge Kirke, Odense Amt fra o. 1664 (DK Odense 4613)). På altertavlens bagside ses endnu spor efter fæstnelser af disse.

Staffering. Tavlens arkitektur er 1971 stafferet i lyse farver, hvidlig, gullig og lysegrå samt lysebrun med forgyldning af ornamenten og stråleglorie. Topstykkets indskriftfelt og gavlens due har hhv. sort og mørkeblå baggrund. †*Staffering*. En bemaling, udført i forbindelse med kirkens renovering 1933-36, omfattede en svag marmorering i flere farver, rødbrunt på de vandrette led samt bronzestaffering i forskellige nuancer. Under denne registreredes ældre farvelag (jf. fig. 28), der dog ikke blev nærmere beskrevet.

Altermaleri (fig. 30), 1862, *Korsfæstelsen*, udført af Holstebromaleren, Clemen Toft if. indskrift på bagsiden (jf. ndf.); 92×50 cm, olie på zink. Den korsfæstede Kristus hænger dybt i strakte arme. Hovedet med tornekrone hælder mod højre, mens resten af kroppen er vendt mod venstre. Lændeklædet er fæstnet ved højre hofte, og benene er let bøjede og fødderne fæstnet med to nagler. Det enkle kors, der er vist mod en sort baggrund, er foroven forsynet med en skriftseddel med »INRI« i sorte versaler.

Indskrifter. Postamentfeltet under altermaleriet har indskrift i sorte versaler på lysegrå bund: »Vi er hans værk/ han er vor fred« (Ef. 2,10 og 2,14). På topstykket læses Jesu ord på korset: »Det er fuldbragt« (Joh. 19,30) i gullige versaler på sort grund. På tavlens bagside er indskrift i skriveskrift: »Aar 1862 er dette Alter af Nyt bekostet af Rønbjerg Sogns Beboere, – Guds Huus til Ære! Forfærdiget og malet i Holstebro af Maler Clemen Toft.«. †*Indskrifter* (fig. 28) på alterrammen viste de samme skriftsteder som de nuværende, dog malet i fraktur med bronzefarve. Dog var de to citater fra Paulus' brev til efeserne byttet om.

Tavlen var if. *Synsprot*. 'en smuk og solid altertavle', der blev anskaffet 1862, idet man samtidig

Fig. 30. Altertavle, 1862, udført af Clemen Toft med altermaleri og arkitektonisk rammeværk, sammensat af ældre dele (s. 2710). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Altarpiece, 1862, by Clemen Toft with altar painting and architectural framing composed of older elements.*

noterede, at 'forandringen i koret (var) godt og smukt udført (...)'. Heraf turde det i overensstemmelse med påskriften på bagsiden fremgå, at hele værket udførtes under ét, om end som et konglomerat af ældre dele, der ikke nødvendigvis stammede fra kirkens ældre tavle. De forsvundne barokprægede *tsidevinger* blev kombineret med endnu et sæt rokokoinfluerede storvinger og topgavl. Hertil kom den klassicerende ramme med

halvsøjler og det forenkledede, blokagtige postament. I betragtning af delenes heterogene karakter, hvortil skal føjes bagsidens antagelig ligeledes genbrugte fyldingspanel, skal 1862-indskriftens udsagn om, at alteret var bekostet 'af nyt', derfor tages med forbehold. Hvorvidt enkeltdele herfra kan stamme fra kirkens *†*altartavle (jf. ndf.), lader sig ikke afgøre. Ved en undersøgelse 1936 konstateredes, at altartavlen var nystafferet 'for ca. 2

Fig. 31–33. Jomfru Maria med barnet, o. 1225. Alterfigur nr. 1 fra †høj- eller sidealter (s. 2712). Foto Roberto Fortuna 2018. 31. Vist skråt forfra. 32. Vist fra siden. 33. Vist bagfra. – *Virgin and Child*, c. 1225. Altar figure no. 1 from †high or side altar. 31. Shown diagonally from the front. 32. Shown from the side. 33. Shown from the back.

år siden' og ikke havde behov for istandsættelse. Den omtalte istandsættelse fra o. 1934, udført i forbindelse med kirkens restaurering 1933–36, er imidlertid ikke dokumenteret, men må have omfattet en fjernelse af de bageste †sidevinger, der ikke omtales 1936. Ved en nyrenovering 1971 fæstnedes topstykket, mens rammeværket nymalede. En plan om udskiftning af altermaleriet er endnu ikke realiseret.

†*Altertavle*. 1592 betaltes fire daler for at renovere altertavlen. Under arbejdet var involveret en maler og hans medhjælper, der transporterades fra Viborg, samt en snedker.¹³ Tavlen, hvis nærmere udformning er ukendt, blev kortfattet omtalt 1860, da den mht. træværket karakteriseredes

som 'meget gammel og skrøbelig', mens billederne forekom 'meget simple, uanstændige og uopbyggelige'.²⁸ Hermed hentydes næppe til de s. 2715 omtalte sengotiske figurer, men snarere til en eller samtlige af de tre ndf. beskrevne figurer, der dog i betragtning af deres forskellige datering (o. 1225, o. 1300–50, o. 1450–75) oprindeligt kan have været placeret i den 1592 renoverede tavle af middelalderlig oprindelse eller i en †sidealtertavle, jf. ndf. I lighed med de fem sengotiske figurer blev de tre *alterfigurer tidligst omtalt 1895 på kirkens loft.

**Alterfigurer*. 1) (Fig. 31–33), o. 1225, en trone-nde *Maria med barnet*, stærkt nedbrudt, 67 cm høj. Maria sidder rank og frontal på et profileret tron-

Fig. 34–36. Mandlig helgen, o. 1300–50. Alterfigur nr. 2 fra $\dagger$ høj- eller sidealtertavle (s. 2714). Foto Roberto Fortuna 2018. 34. Vist forfra. 35. Vist fra siden. 36. Vist bagfra. – *Male saint, c. 1300–50. Altar figure no. 2 from $\dagger$ high or side altarpiece. 34. Shown from the front. 35. Shown from the side. 36. Shown from the back.*

sæde; krone og underarme mangler, og borebiller har næsten fortæret barnet, der har siddet på hendes venstre knæ. Marias let fremadbøjede hoved har nu en skråt afskåret isse med en nedboring, der senest har tjent til fæstnelse af en sengotisk krone af træ. Håret er langt og bølget, ansigtet ægformet med svagt hvælvede øjne, afstødt næse og en lille alvorlig mund. Halsen glider lige over i de ganske smalle skuldre, højre underarm har været tilsat med en dyvel, den venstre har støttet barnet. Af dette er kun bevaret et nedbrudt parti, som antyder et frontalt siddende barn med en tilsat (eller repareret) højre arm, der har været fæstnet med søm. Maria bærer tætsiddende, fodsid kjole og en kappe, der har ligget ud over

armene og i en bue ind i skødet. Kjolen danner afrundede, hovedsageligt parallelle folder, men mellem de let adskilte knæ ret dybe v-folder. Nederst anes to skospidser over et afrundet fodstykke. Bagsiden har en svag udhuling, og øverst i tronsædets bagkant ses sømspor efter fæstnelse, vel til et $\dagger$ alterskab (jf. ovf.). Træet står blottet og voksbehandlet med et par stumper kridtgrund.

Det fremadbøjede hoved er et gammelt træk, som især kendes fra den såkaldte Randersmadonna og fra de svenske madonnaer fra Mosjö og Hall, alle dateret o. 1150.⁴⁶ Gammeldags er også barnets åbenbart frontale position, mens tronsædets blokagtighed peger på en datering efter o. 1200. Det samme gør de tykke v-folder, der ikke

synes at have samtidige, hjemlige paralleller, men bl.a. ses på en krucifiksfigur fra o. 1220 i kollegiatskirken i Huy i Belgien.⁴⁷

Som nr. 2 må Mariafiguren formodes oprindeligt at have hørt hjemme i den ældre $\dagger$ kirke i en $\dagger$ høj- eller sidealtertavle (jf. ovf.). Registreret på kirkeloftet 1895 af Magnus-Petersen, der betegnede de to figurers foldekast som 'kunstløst og stift' og daterede begge til 1200- eller begyndelsen af 1300-tallet. Han anbefalede derfor, at man undlod en restaurering, men indrømmede dog, at de i et museum 'ville (...) kunne have betydning'. Afgivet til Nationalmuseet 1908 (inv.nr. D 6988).

2) (Fig. 34-36), o. 1300-50. En stående, mandlig *helgen*, 74 cm høj. Figuren er ubehjælpsomt skåret, hovedet mærkelig stort i forhold til den undersætsige krop. Venstre hånd samler kappen ind foran kroppen; højre underarm mangler, men har været tilsat, jf. et lille dyvelhul. Det halvlange hår dækker ørerne og danner bukler ved siderne. Ansigtet fremtræder fladt med hvælvede øjenæbler, enkel, markeret mund og en fremstående hage med skarp kant, der må angive fuldskæg.

Hovedet går over i kroppen næsten uden hals, mens kappen danner skematiske skålfolder og afsluttes med en urolig bølgesøm. Fødder ses ikke, men har måske været tilsat på det afrundede fodstykke (to dyvler ses). Issen har nedboring, bagsiden en grov og lidet dyb udhuling med plan kant, og under fodstykket vidner en dyvel om fæstnelse. Træet står afrenset uden farvespor. Der må være tale om et lokalt arbejde, der ligesom nr. 1 kan have hørt hjemme i den $\dagger$ kirke. Afgivet til Nationalmuseet 1908 (inv.nr. D 6986).

3) (Fig. 37-38), o. 1450-75. Fragment af *Kristusfigur*. Figuren, der er 26 cm høj, savner begge arme og ben. Det relativt store hoved med skulderlangt, bølgeriflet hår og skæg samt vidjekrans (med afknækkede torne) om issen falder mod højre skulder. Ansigtet med de lukkede øjne har indfaldne kinder og let åbenstående mund. Kroppen med den slanke midje har markerede ribben og sårwunde i højre side. Begge arme er afknækket eller -skåret ved skulderleddet, idet to skrånede indskæringer på bagsiden angiver deres fæstnelse med tapper, som har været bladet ind i skuldrenes bagside. Omkring hoften ligger et lændeklæde

med snip mellem benene. Benene er tilsvarende afskåret umiddelbart herunder. Et dyvelhul, udfyldt med en træprop på bagsiden, angiver fæstelsen til korstræet.

Stafferingen er antagelig sekundær. En gråhvid karnation dækker hoved og krop med spredte røde blodstænk. Hår og skæg er delvist guldbronzeret, en staffering, der dog også dækker underkinder og overmund. Desuden anes spor af sort på håret og grønt på vidjekronen, mens lændeklædet er blåt med svage spor af forgyldning. Under hudfarven ses en ganske tynd kridtgrund.

Figuren, der er delvist bearbejdet på bagsiden og ganske spinkel, ca. 5 cm tyk, har oprindeligt været fæstnet til et korstræ og antagelig udgjort en del af en Korsfæstelses- eller Nådestolsfremstilling, der kan have udgjort midtfeltet i en $\dagger$ højalter- eller sidealtertavle (jf. ovf.). Svarende til nr. 1 og 2 registreret på kirkeloftet 1895 og 1908 overført til Nationalmuseet (inv.nr. D 6987). Restaureret 1959 af N. J. Termansen.

($\dagger$) *Sidealtertavle*(?). En senmiddelalderlig tavle, formentlig en oprindelig sidealtertavle, blev if. kirkeregnskaberne 1651 overført fra Ejning Kirke hertil og to år senere, 1653, stafferet og fæstnet til væggen.⁴⁸ Tavlen, der i lighed med dens placering i Ejning Kirke således næppe har været anbragt på højalterbordet, men snarere fæstnedes til en af sidevæggene, hidrørte antagelig fra den o. 1560 nedrevne Voer Klosterkirke, hvis ene altertavle, »dog ikke en af de skønneste«, s.å. blev overladt til lensmanden på Silkeborg, Erik Axelsen Rosenkrantz (til Landting) til hans sognekirke, dvs. til Ejning (*DK Århus* 3879).⁴⁹ Tavlen er derfor næppe identisk med den 1860 omtalte 'meget gamle og skrøbelige altertavle', hvis billeder forekom 'meget simple, uanstændige og uopbyggelige', jf. s. 2712.²⁸ Figurerne blev 1895, dog uden det tilhørende $\dagger$ rammewærk, registreret af J. Magnus-Petersen på kirkens loft (fig. 39) og blev 1909 indsat i et nyt, tredelt 'alterskab'.

* *Alterfigurer* (fig. 39-40), o. 1525. 1) *Anna Selvtredje*. Gruppen, der er i to blokke, omfatter i alt tre figurer, Jomfru Maria og Anna, tronende på samme sæde med det stående Jesusbarn mellem sig. Ca. 95×95×13 cm. *Maria* tv. har langt, bølget hår og bærer en krone med relieffudskårne takker

Fig. 37-38. Kristusfigur, o. 1450-75. Alterfigur nr. 3, antagelig fra fremstilling af Korsfæstelsen eller Nådestolen i $\dagger$ høj- eller sidealter (s. 2714). Foto Roberto Fortuna 2018. 37. Vist forfra. 38. Vist bagfra. – *Christ figure, c. 1450-75. Altar figure no. 3, probably from a Crucifixion or Mercy Seat in a $\dagger$ high or side altar. 37. Shown from the front. 38. Shown from the back.*

på hovedet. Hun er iført en fodlang kjole med firkantet udskæring, hvorunder brystdug; herover en folderig kappe. Under kjolen skimtes snuderne af hendes komulesko. Maria har med højre hånd fattet om en nu tabt genstand (en blomst(?)). Med venstre hånd (et par af fingrene mangler) rækker hun en drueklase til *Jesusbarnet*. Det nøgne barn med kortlokket hår fatter om druerne. Venstre arm er delvist afknækket, og hånden mangler. *Anna*, siddende th., bærer hovedlin med tilhørende hageklæde. Over kjolen bærer hun en folderig kåbe med vide ærme(r) med opsmæk. Højre arm og hånd mangler dog. Hun støtter med venstre

hånd en opslået bog. Nederst titter hendes skosnude frem. Gruppen er placeret på et sæde med profilering foroven. Begge kvinderne hviler fødderne på et jordsmon. En bred revne mellem de to figurer er udbedret med en indsat kile.

Figurerne bærer en sekundær *staffering*, måske fra 1700-tallet, der antagelig er opfrisket o. 1934 efter ældre farvespor i forbindelse med en restaurering.⁵⁰ De tre figurer har hvidlig karnation med røde læber og kinder, Maria og Jesusbarnets hår er gyldenbrunt ligesom kronen. Hendes kjole er rosa, kappen rød med turkisblåt for og skoene sorte. Anna har rosa hovedlin, hvidt hageklæde,

Fig. 39. Alterfigurer, o. 1525 (jf. fig. 40). 1:15. Pennetegning med lavering, udført 1895 af J. Magnus-Petersen, med skitsering af nyt rammeværk (s. 2714-17). – *Altar figures, c. 1525 (cf. fig. 40).*

rød kjole og olivengrøn kappe, dog med blåfarvning af det nedre parti samt sort skosnude. Sort 'tekst' på bogens hvide sider. Sædet og postamentet er brunstofferet. Endelig anes turkisblå farvefragmenter på sædet mellem de to kvinder.

2) *Johannes Evangelisten*, placeret i skabets venstre 'sidefløj'. Ca. 95×40×11 cm. Johannes har skulderlangt lokket hår og er iklædt fodlang, folderig kåbe over kjortel. Den synlige højre fod er nøgen. Han gør en velsignende gestus med højre hånd (det yderste af fingrene mangler) hen over kalken, der holdes i venstre hånd. Gullig karnation, gyldenbrunt hår og kalk, rosa underklædning, hvidt halsklæde, olivengrøn kåbe med rødt for.

3) *Hellig biskop*, placeret i tavlens højre side. Ca. 95×35×11 cm. Bispehelgenen, der ud over en bog ikke har noget attribut, har ørelangt hår og bærer mitra; et fragment af det tilhørende bånd (infula) ses ved højre skulder. Han er iklædt liturgisk dragt med underklædning hvorover korkåbe, lukket med et cirkulært spænde. Højre hånd mangler, mens den venstre holder den opslåede bog. Højre komulesko anes under kåben. Gullig

karnation, brunt hår, gylden mitra med rødbrun besætning, hvid underklædning, der dog foruden er stafferet lyserød ligesom fodstykket; turkisgrøn kåbe med rødt for. Rødgult spænde og sort sko. På den opslåede bog er med sort malet en indskriftlignende dekoration.

Samtlige figurer er indsat i et tredelt 'alterskab' med profilramme, udført 1909 af Niels Terman sen efter udkast af Magnus-Petersen (jf. fig. 39). Selve rammen er grå, idet de kvartrunde profilkanter er forgyldte. Bagklædningen af de tre 'skabe' er malet ensartet lysegrå, mens skråkanterne er mørkerøde. Opsat på korets nordvæg.

Som nævnt af Francis Beckett (1926), er tavlens kvalitetsfulde figurer præget af kendskab til Claus Bergs arbejder, svarende til altertavlen i den sjællandske Årby Kirke (DK Holbæk 1467 og 1494, note 50).⁵¹ Den overfladiske lighed mellem denne tavles Johannesfigur og Rønbjergs tilsvarende kan dog også bero på et forlægsfællesskab. Tavlens figurtyper og navnlig draperistilen med de voluminøse klædedragter med brede folder, kontrasteret med dybe v-foldere og mindre, tre-

Fig. 40. Alterfigurer med Anna Selvtredje (nr. 1), Evangelisten Johannes (nr. 2) og ukendt helgen (nr. 3), o. 1525, 1651 overført fra Ejning Kirke og 1909 indsat i alterlignende ramme (s. 2714–17). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Altar figures with St. Anne group (no. 1), John the Evangelist (no. 2) and unidentified saint (no. 3), c. 1525, transferred in 1651 from Ejning Church and installed in altar-like frame in 1909.*

kantede krusninger, har klart slægtskab med værker fra Claus Berg-kredsen, selvom man savner de for den lybske mester så karakteristiske bevægede draperier, gerne med opsmæk. Rønbjergfigurerne er således beslægtet med en række nordjyske værker fra o. 1520–30, af Jan Richter (2007) tilskrevet en Claus Berg-præget mester, antagelig med værksted i Aalborg.⁵²

Som omtalt ovf. har de fem figurer antagelig smykket en senmiddelalderlig sidealtertavle, der indtil 1651 stod i Ejning Kirke. Tavlen, der vel oprindelig har været trefløjet, svarende til den nyere rekonstruktion, blev, som det synes, overført hertil fra den o. 1560 nedrevne Voer Klosterkirke, hvor den antagelig ligeledes havde status af sidealtertavle. Tavlen har formentlig været opsat på en af kirkens sidevægge, men blev sidenhen nedtaget og deponeret på kirkeloftet (jf. også s. 2712). 1895 anbefalede Magnus-Petersen figurerne afrenset, således at de stod i deres 'naturlige egetræsfarve', hvorefter de skulle indsættes i en tredelt ramme efter konservatorens udkast (fig. 39).⁵³ Til trods for kirkens anbefaling af planen forblev figurerne

på loftet, og først 1909 gennemførtes restaureringen, idet man dog undlod en total afrensning.⁵⁴ Tavlen ophængtes på skibets nordvæg (jf. fig. 66). O. 1934 opfriskedes de ældre farver, idet det noteredes, at der under det eksisterende lag fandtes rester af en ældre staffering, som dog ikke blev nærmere beskrevet; tilstedeværelse af (oprindeligt(?)) kridtgrund er ikke omtalt. I forbindelse med kirkens hovedrestaurering 1972–75 fastlagdes løse farveskaller. Samtidig blev selve skabet nystafferet og flyttet til korets nordvæg. 2011 anbefaledes en rensning og farvejustering, hvilket imidlertid endnu ikke er gennemført.

†*Sidealtertavle.* Som nævnt ovf. kan en eller flere af de bevarede ældre alterfigurer fra hhv. o. 1225, o. 1300–50 og o. 1450–75 oprindeligt have været indsat i en forsvunden altertavle med status enten af høj- eller sidealtertavle (jf. også †altertavle).

Altørsølv (fig. 41–43), omfattende en senmiddelalderlig kalk med nyere bøger (o. 1972) og en yngre disk, måske fra 1700-tallets begyndelse. *Kalk*, 1400-tallets sidste fjerdedel, som angivet på

Fig. 41. Altersølv, omfattende alterkalk og disk, førstnævnte fra 1400-tallets sidste fjerdedel, udført på initiativ af Eiler Juel til Kokholm, men antagelig først skænket 1725–43 af Lucas Jensen Kjærulf og Sophie Dorothea Møinichen (s. 2717). Tilhørende disk, muligvis fra 1700-tallets første del (s. 2719). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Altar plate comprising chalice and paten, the former from the last quarter of the 1400s, made on the initiative of Eiler Juel of Kokholm, but presumably only donated in 1725–43 by Lucas Jensen Kjærulf and Sophie Dorothea Møinichen. Related paten, possibly from first part of the 1700s.*

foden udført på initiativ af Eiler Juel (af slægten Krabbe-Juel, †o. 1495) til Kokholm (Skodborg Hrd.), men antagelig først skænket til kirken i tidsrummet 1725–43 af kirkeejerne Lucas Jensen Kjærulf og hans hustru, Sophia Dorothea Møinichen, hvis våbenskjolde ses på kalkens fod (jf. ndf.). 20,5 cm høj. Sekstunget fod på bred standplade og profileret lodret standkant. De seks foddunger er rigt graveret med krydsbånd og stavværksornamentik med fiskeblærer og spidsbladrossetter. På et af leddene er henover ornamenterne indgraveret et krucifiks med »INRI« i versaler på skriftsedlen øverst på korset. Tre af de øvrige foddunger har giverskrift i fordybede gotiske minuskler, tilsyneladende afsluttet af ikke

læsbart årstal: »eler juul/ dis kelck/ coct xli(?)(...) iii« (Eiler Juel (har) skænket denne kalk ...).⁵⁵ Tre skjolde, formentlig af sølv, er sekundært påsat (et fjerde mangler). Hen over krucifikset er et skjoldepar, vendt i courtoisie mod hinanden med en gående eller springende ulv (for Kjærulf) til heraldisk højre og et profilvendt munkehoved med tonsur overfor (for Møinichen).⁵⁶ På den modstående foddunge er til heraldisk venstre et vandret delt våbenskjold med en tindeskure for en ukendt kvinde (fig. 42). Overfor har antagelig været et mandsvåben at dømme efter spor i metallet.⁵⁷ Foden er drevet pyramidalsk op med det sekssidede skaftled, der er smykket med graverede, skråtstillede bånd både forneden og for-

oven, øverst dog med stavværkslignende sideled. Det høje, glatte bæger med skrå sider er støbt o. 1972 af Helga og Bent Exner og erstatter et ældre, omend sekundært, $\dagger$ bæger fra o. 1883.¹² Under bunden er indridset i antikva: »Vegt Lod 22 ...« samt nyere ejermærkning: »RBJ-K/48«. Disk, 1700-tallets begyndelse (?), 13 cm i tværmål. Den ganske flade disk har graveret bladværk i cirkelslag på fanen og ejermærkning på undersiden.

Det er uvist, om altersølvet er identisk med kirkens oprindelige, der tidligst er nævnt 1654 (jf. ndf.). Det forekommer dog nærliggende at formode, at begge dele, der var prydet med våbenskjolde for ejerparret på Estvadgård i tidsrummet 1725–43, først kom til kirken på dette tidspunkt. I øvrigt har den middelalderlige donator, Eiler Juel, heller ingen direkte tilknytning til Rønbjerg Kirke. 1867 foresloges disken indvendig forgyldt, mens kalkens bæger 1883 skulle forstørres.¹² O. 1972 istandsattes kalken med et nyt, indvendig lueforgyldt bæger.

$\dagger$ *Altersølv.* Kirkens kalk og disk er tidligst nævnt 1654. 1660 blev kalken repareret af en guldsmed.¹³

Oblatæsker. 1) O. 1900, af porcelæn, 16 cm i tværmål, 7 cm høj. Sort med guld kors og tilsva-

Fig. 43. Oblatæske nr. 2, anskaffet o. 1974 (s. 2719). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Wafer box no. 2, acquired c. 1974.*

rende kanter. Under bunden fabrikationsmærke for Bing & Grøndahl. 2) (Fig. 43), anskaffet o. 1974,¹² af sølv. Den enkle æske, 13,5 cm i tværmål, har skrå sider med nedre profilkant og næsten fladt låg med flad knop. Under bunden er mærke for Dansk Paramenthandel og sterlingsølv.

Fig. 42. Ukendt kvindevåben, prydet med en tindeskure. Detalje af alterkalk (fig. 41, s. 2718). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Unknown woman's arms, decorated with fess embattled. Detail of chalice (fig. 41).*

Fig. 44. Alterstager, o. 1500 (s. 2720). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Altar candlesticks, c. 1500.

†*Oblatæske*. En 'brødæske' af blik er omtalt o. 1862.¹²

Sygesæt, fælles med Estvad Kirke (s. 2647).

Alterkande. Moderne glaskaraffel af kegleform med kugleknop, 23,5 cm høj.

(†)*Alterkande*, o. 1900, af sort porcelæn med guld Kors, 29 cm høj. Fabrikationsmærke for Den Kongelige Porcelænsfabrik. Kanden, der er defekt og delvist itubrudt, er deponeret på loftet. 1913 og atter 1974 anbefalede anskaffelsen af en kande af sølv.¹²

†*Alterkande*. O. 1862 er nævnt en kande af blik.¹²

Alterstager (fig. 44), o. 1500, 35 cm høje. Foden hviler på tre ben med potelignende fødder. Lavt, profileret fodled med graverede dobbeltlinjer, gentaget på de øvrige dele. Cylinderskaft med tre skaftringe og lav lyseskål.

Stagerne er tidligst nævnt 1654. I forbindelse med Helle Urnes begravelse i Estvad Kirke 1688 (jf. s. 2609) foræredes også et par (voks)lys til Rønbjerg.¹³

Trestage (fig. 45), nyere, 34 cm høj, med lav profileret fod, sammensat skaft i flere afsæt med midtdelt kugleled i midten mellem to vasefor-

mede led; under det øvre vaseled er fæstnet to volutoprullede sidearme. Lave lyseskåle hvorpå cylindriske lyseholdere.

Syvstage, nyere, 37 cm høj, formet som en Titustage på ottekantet fod i tre afsæt og kugledannede skaftled, jf. eksempel i Estvad (s. 2649).

†*Alterbøger*. 1591-92 anskaffedes en salmebog og en alterbog. 1654 indkøbtes en ny kirkebog, 1686 suppleret med et kirkeritual og en ny kirkebog, samt i 1699 med 'den nye forordnede salmebog' (dvs. Thomas Kingos *Den Forordnede Ny Kirke-Psalme-Bog*, Kbh. 1699).¹³

Messehagler. 1) Muligvis identisk med hagel, anskaffet 1887, jf. ndf. Skjoldformet, af rødt fløjls med påsatte guldgaloner og ryg Kors af samme materiale. 2) Moderne, af grønt lærred med satinfor. På ryggen er gyldent broderi med stiliserede blomsterstængler, den midterste med volutoprullede sideled. 3) Moderne, af rødt velour, med gyldent satinfor og dekoration af guldgaloner og små Kors.

†*Messehagel*. 1646 er anført udgifter til en ny messehagel, måske den, der omtales 1654 som værende af blå fløjls og med et broderet ryg Kors. 1677 erstattet med en ny hagel, skænket af Frantz Rantzau og Helle Urne i stedet for den gamle, der var stjålet (jf. †alterklæde og †messeskjorte).¹³ O. 1862 er nævnt en hagel af rødt fløjls, der 1887

Fig. 45. Trestage, nyere (s. 2720). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Three-branched candelabrum, recent.

erstattedes af en ny, vel af samme materiale; muligvis identisk med den skjoldformede, der endnu er intakt (jf. ovf.).¹² †*Messeskjorte*. Nævnt 1592, 1637 og 1645, de sidstnævnte år i forbindelse med en reparation. Erstattet 1677 efter et tyveri af den gamle (jf. ovf.). 1700 indkøbtes 11,5 alen 'klosterlærred' til en ny skjorte.¹³

Alterskranke (jf. fig. 29), o. 1880.¹² Af hesteskoform med spinkle balustre med skaftring på terningformet base og med en tilsvarende kapitæl. Staffering i gråt og lysegrønt med forgyldte detaljer. Knæfaldet er betrukket med mørkeblåt stof.

†*Alterskranke*. O. 1862 er omtalt et gitter af træ med tilhørende knæfald af læder.¹²

Døbefont (fig. 47), romansk, af granit; heraf er foden af en lysere grå stensort, mens kummen er rødlig, 93 cm høj, 64 cm i tværmål. Enkelte partier, både på kumme og fod, er afhugget. Foden har form af en omvendt terningkapitæl med hjørneblade; foroven afsluttet med en vulst under et lavt skaffled. Kummen, der foroven har en attisk profil, har en indristet dekoration af forenklede liljer, hvis sideblade næsten danner en omløbende arkade. Fonten, der tilhører den glatkummede gruppe, er ligesom fonten i nabokirken, Ryde, en simplere udgave af de liljedekorerede fonte, hvoraf en fornem repræsentant ses i Sahl.⁵⁸ Placeret ved korbuens nordvange.

1895 noterede Magnus-Petersen 'utvivlsomme mærker' på fonten, efter at denne – ligesom den ældre †kirke – havde været udsat for brand.⁵⁹ Disse spor ses ikke i dag og kan muligvis have været rester af en ældre †staffering.

Dåbsfad (fig. 46, 67), skænket 1704 af Frederik Christian Rantzau til Estvadgård.¹³ Fadet, der måler 49,5 cm i tværmål, er glat, bortset fra dobbelte, graverede konturlinjer. På fanen, tæt ved kanten, er indstemplet tre identiske, dobbelte liljeornamenter (fig. 67).⁶⁰ Tilsvarende tregrupper af liljestempler, formentlig fabrikationsmærker, ses på fanen af dåbsfadene i Dragsted (*DK Tisted* 955), dateret o. 1550–1600, og Havnbjerg (*DK Sjyll* 2578) fra 1700.

†*Dåbsfad*(?). 1865 foresloges våbenhusets 'døbefad' fornyet.¹² Med mindre der hentydes til et ekstra fad, eventuelt af tin, kan det omtalte muligvis også have haft en anden funktion.

Fig. 46. Dåbsfad, skænket 1704 af Frederik Christian Rantzau til Estvadgård (s. 2721). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Baptismal dish, donated in 1704 by Frederik Christian Rantzau of Estvadgård.*

Fig. 47. Døbefont, romansk (s. 2721). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Romanesque font.*

Fig. 48. (†)Korbuekrucifiks, o. 1450–1500 (s. 2722). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – (†)Chancel arch crucifix, c. 1450–1500.

Dåbskande (jf. fig. 28), af tin. 1863 anbefaledes anskaffelsen af en 'tinddøbekande af ædel form og passende størrelse'.¹² Kanden, der er 31,5 cm høj, har klassicerende form. Låget, som er delvist sammenpresset, har flad knop.

(†)Korbuekrucifiks (fig. 48), senmiddelalderligt, o. 1450–1500. Bevaret heraf er alene den summarisk skårne Kristusfigur, der er sammensat af i alt seks stykker (hoved, arme, torso, underkanten af lændeklædet og benene). Samlet udgør højden ca. 160 cm. †Korstræet mangler. Den meget medtagne figur bærer præg af såvel fugtbe-tingede skader som af borebilleangreb og savner flere detaljer (enkeltheder ved hovedet og håret, fingre, lændeklæde og fødder). Figuren har hængt i strakte arme med hovedet hældende mod højre skulder og omtrent strakte ben. Hovedet, der oprindeligt har været skåret i ét med torsoen, er afbrudt ved den øvre del af halsen, og den præ-

cise hældningsvinkel kan ikke fastslås. Øjnene og munden er omtrent lukket; et overskæg samt hageskæg er let antydnet. Halvlangt, bølgeskåret hår, der ligger med en lok foran højre skulder; venstre del af hovedet og håret mangler. En vidjekrans ses omkring issen. Begge arme har været dyvlet fast med tappe (højre arms tap savnes), idet dele af højre hånd og hele den venstre mangler. Torsoen har svagt hvælvet brystkasse med markerede ribben. Lændeklædet, hvis sidesnip i Kristi højre side mangler, er ført med en diagonalsnip ned mellem benene. Folderne er ganske skematisk skårne. Også benene synes skåret i ét med torsoen, men er sekundært opskåret i vandrette snit, der er samlet på tværs med dyvler og lim. Endelig ses en række rustangrebne søm på bagsiden (bl.a. en moderne øsken til ophæng på hovedets bagside). På forsiden af hovedet er et søm desuden slået ind forfra ved den ene mundvig. Bagsiden af figuren er udhulet med brug af fladjern eller økse.

Kristusfiguren har mindst to lag staffering, en sekundær, til dels lagt direkte på træet, med gråhvid karnation, dog mere gulligt på ansigtet, der i øvrigt har røde læber samt brunt hår, tornekro-
ne og skæg; lændeklædet er lyseblåt. Herunder anes, foruden i folder og andre fordybninger, en formodentlig middelalderlig staffering på kridtgrund.

Figuren, der tidligst registreredes 1895 på loftet sammen med otte andre middelalderlige figurer af Magnus Petersen, blev i nyere tid adskilt, idet hovedet 1936 fandtes ophængt på tårnummets nordvæg, mens resten af figuren fortsat henlå i en kasse på loftet. Som fremhævet af konservatoren kunne man dog »næppe finde noget Krucifix i daarligere Stand«. Fra dette tidspunkt hidrører formentlig den naturalistiske bemaling af den fremviste del. Siden blev også dette fragment genplaceret på loftet, hvor alt fortsat befandt sig 2002. Forslag til en overdragelse til et museum eller til en konservering og eventuel genophængning er dog ikke efterkommet. I dag opbevaret i Estvad Kirkelade.

Fig. 49. Prædikestol, o. 1650 og tilskrevet Christen Billedsnider. (s. 2724). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Pulpit, c. 1650, attributed to Christen Billedsnider.*

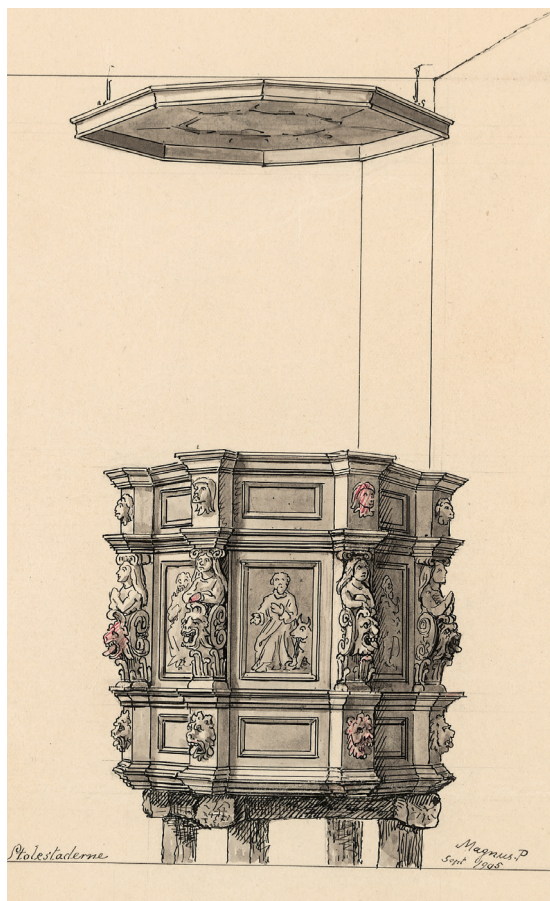

Fig. 50. Prædikestol, o. 1650. 1:30. Farvelagt pennetegning, udført 1905 af J. Magnus-Petersen, med angivelse i rødt af manglende partier (s. 2724). – *Pulpit, c. 1650.*

Prædikestol (fig. 49–51), o. 1650, her tilskrevet Christen Billedsnider.

Kurven, hvis billedskærerarbejder klart er præget af bruskbarokken, omfatter fire sider af en polygon. Storfelterne adskilles af joniske hjørnehermer, vist både som mandlige (med halvlångt hår og knebelsbart) og kvindelige (med hovedlin) figurer, der enten samler hænderne i bøn eller fatter om deres klædebon. De stærkt fremspringende underkroppe er udformet som krumknægte, der på forsiden er smykket med groteske vrængemasker, alle med åbenstående munde og fremrakte tunger. Volutoprullet bladværk og bruskværksornamenter pryder siderne og de nedre partier. Storfelterne, indrammede af sammensatte profilled, har højrektangulære, svagt

konkave billedfelter med de fire evangelister, alle vist med bøger og deres respektive symboler, idet der bag hovederne er skåret en bølgebort. Fra opgangen i nord mod sydvæggen ses: Mattæus, Markus (fig. 51), Lukas og Johannes. Evangelisterne, der bl.a. er karakteristiske med deres senede underarme, er udført som en forenklet version af Dirichs van Campens (Jan Dircksen, -1602–1618-) kobberstik af Luther og Melancthon efter Georg Pencz.⁶¹ Ganske tilsvarende fremstillinger ses på prædikestolen i Lyby Kirke (Salling Nørre Hrd., Viborg Amt), jf. også ndf. Krongesimsen har fremspring med diademhoveder, beslægtet med hermehovederne, mens postamentets fremspring har viltre løvehoveder med åbenstående mund. Herunder er drejede kuglespir mellem hængestykker med muslingornamenter og volutslyng. Underbaldakinen er sekundær (1906) og dannet af et sekssidet led, sat på en sekskantet stolpe. Den nyere *opgang*, der på vestsiden er sammenbygget med degnestolen, har firkantet mægler og højrektangulære fyldingspaneler, under håndlisten kronet af prydfriese med æggestav. Moderne *bogpult*.

†*Lydhimle*. 1) Kasseret 1689, 'eftersom intet af den gamle kirkehimmel var nyttig'.¹³ Himlen kunne muligvis hidrøre fra den †prædikestol. 2) 1689 indkøbtes materialer, tilsyneladende til en ny himmel, mens en snedker fik løn 'for dem (dvs. materialerne) at oplægge', antagelig i forbindelse med udførelsen.¹³ Kasseret før 1825, da man anbefalede anskaffelsen af en ny, hvilket dog endnu ikke var sket 1829.⁶² O. 1862 savnedes den stadig.¹² 3) (Jf. fig. 28, 50), før 1905. D.å. omtalte Magnus-Petersen 'den meget smagløse og temmelig nye' lydhimmel. Ottekantet opbygning, tilsyneladende helt uden dekoration.

Som nævnt ovf. er prædikestolens evangelister nøje beslægtet med de tilsvarende på stolen i Lyby Kirke, der formentlig er udført af samme hånd som denne kirkes altertavle og ligeledes er præget af bruskværksstil. Det gælder også for selve kurvens opbygning, dog med hjørnesøjler istf. hermer, og den øvrige ornamentik (diadem- og løvehoveder), hvilket underbygger indtrykket af et mester- eller værkstedssammenhæng med Rønbjergstolen. Den yppige bruskværksstil og

Fig. 51. Evangelisten Markus. Detalje af prædikestol, o. 1650 (s. 2724). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Mark the Evangelist. Detail of pulpit, c. 1650.*

de karakteristiske, plumpe evangelistfigurer med bl.a. fremtrædende sener er karakteristiske for værker af Christen Billedsnider, virksom i anden halvdel af 1600-tallet i Hjørring og i en række kirker i Vendsyssel.⁶³ Blandt hans dokumenterede og tilskrevne arbejder findes dog ingen paralleller til de maskesmykkede hermer, og det kan ikke udelukkes, at dette led er udført af en anden hånd.⁶⁴

Staffering. Stolen fremstår i lyse, næsten pastelagtige farver med nuancer af hvidt, lysebrunt, turkisgrønt og rødt, kontrasteret med forgyldning på de arkitektoniske led, en staffering, der fastlagdes i forbindelse med restaureringen 1972–75. †*Figurmalerier.* Som anført 1895⁶⁵ var der under evangelistfigurerne (malede) symboler eller

rettere emblemer, således Lovens Tavler, et hjerte, der bearbejdes med en hammer og et hjerte på en rist samt et udvisket symbol. De to hjerteallegorier genfindes i samtidens mest anvendte emblemværk, Daniel Cramer, *Emblemata sacra* (1624). Her hentyder de til, hvordan Guds ordet blødgør menneskehjertet (I,1), der dog samtidig lider i angst og nød (I,8).⁶⁶ *Indskrifter.* Versalindskrifter i gråhvidt er anført i kronfrisen (de respektive evangelistnavne) og fodfelterne (Luk. 11,28).

Prædikestolens tilkomst er påfaldende nok ikke nævnt i de bevarede regnskaber, men at dømme efter helhedens stilpræg kan den næppe identificeres med den stol, der er omtalt 1586–87 (jf. †prædikestol).⁶⁷ Før kirkens hovedrepa-

ration 1811–12 meldtes, at stolens bærebjælke var brøstfældig i østenden.¹⁷ 1906 fastslog man, at stolen enten skulle grundigt restaureres eller erstattes med en ny.¹² Man valgte dog den førstnævnte løsning og lod Magnus-Petersen gennemføre en forundersøgelse og restaurering. I denne forbindelse afrensedes formentlig den sekundære, dækkende grå oliefarve, således at stolen stod i egetræets naturlige farve,⁶⁸ ligesom man udbedrede beskadigelser af lister, figurer og ornamenten. Samtidig udførtes en ny underbygning i stedet for den 'skæmmende bjælkeunderlægning'. O. 1936 og 1972 istandsattes stolen på ny, sidstnævnte år med en dækkende staffering over det ældre blanktræ med partiel forgyldning.

†*Prædikestol*. 1586–87 er noteret udgiftsposter i forbindelse med stolens udførelse og opsætning, heriblandt til arbejde med opgangstrappen og bærestolper, der indmuredes i væggen under kurven.⁶⁹

Stolestader (jf. fig. 29, 54), o. 1911 med nyere eller omarbejdede gavle. Stoleværket omfatter 2×11 stader i nord og syd; hertil kommer den forreste stol i sydrækken, der er indrettet med en plads til kirkesangeren (jf. ndf.). Gavlene har trepasformede topstykker, svarende til de ældre stole (jf. fig. 28), om end med vandrette profilled, reliefkors i topstykket og herunder et firedelt panel. Tværrektangulære ryg- og forpaneler med profilfyldinger. Stafferet i gråt, lys turkis og lys rødbrunt med forgyldning af reliefkors og lister; grønne hynder.

1911 foresloges stolestaderne fornyet.¹² I forbindelse med restaureringen 1972–75 nystafferedes stolestaderne; muligvis i samme forbindelse omarbejdedes de ældre, helt glatte gavle. Fragmenter af stolestaderne ses på loftet.

†*Stolestader*. Kirkens stole ('skamler') er tidligst nævnt 1585 i forbindelse med deres opbygning. 1623–24 kasseredes materiale fra de ældre stole, idet der samtidig udførtes nye. 1653 er kvindestolen(e) tidligst specifikt omtalt. 1694 gennemførtes en større istandsættelse af stolestaderne.¹³ 1791 rapporteredes, at samtlige stole få år tidligere var malede, og at alle i øvrigt var forsynede med døre.¹⁸ 1798 meldtes, at de ne-

Fig. 52. Klingbung, o. 1843 (s. 2727). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Collection bag*, c. 1843.

derste kvindestole behøvede reparation, hvilket gennemførtes året efter.¹⁷ 1826 noteredes, at rækværket både ved mands- og kvindestolene trængte til istandsættelse.⁶² O. 1862 omtales i alt 22 mands- og kvindestole, 11 af hver, alle forsynede med døre. 1887 istandsattes mandsstolene, bl.a. med nye fodskamler. 1889 maledes staderne med egetræsfarve. 1911 var de eksisterende stole ødelagt af svamp.¹²

Bænke. To lågbænke er opsat i våbenhuset, måske identiske med de nye bænke i tårnet og våbenhuset, der 1868 skulle males med en passende lys oliefarve.¹² Bænkene har oplukkelige sæder med opbevaringsrum under. Stafferet i grå og lysegrønne nuancer.

Præstestol, o. 1925. Højrygget armstol, o. 1925, i skønvirkestil. Hvidstafferet med mørkerød stofhynde.

†*Præste- og skriftestol*. Tidligst nævnt 1795, da den tilhørende knæeskammel manglede.¹⁷ Stolen foresloges 1861 placeret bag alteret i forbindelse med alterbordets fremrykning.²⁸ Det er antagelig denne, der anes i korets nordøsthjørne bag alteret (fig. 28), afskærmet med en væg med indgang fra vest og kronet af en udskåret dekoration i form af et kornneg og en palmegren(?).

Kirkesangerstol (jf. fig. 29). En stol til kirkesangeren er indrettet i det forreste stolestade mod syd.

†*Degnestol*. Tidligst nævnt 1769, da gulvet herunder var sunket lidt.²⁷ 1861 skulle degnestolen flyttes til den åbne plads foran alteret.²⁸

Kister og skabe. Bag alteret er nyere skab til messehaglerne og en pengeboks, indmuret i selve alterbordet. Førstnævnte renoveredes 1972.

Pengebeholdere. *Pengekasse* (jf. fig. 11), nyere, af træ med lysegrøn staffering, er opsat på bagpanelet af nordsidens stolestader, tæt ved våbenhusdøren. *Pengebøsse* (jf. fig. 11), af messing, muligvis identisk med den, der er nævnt o. 1862.¹² Cylinderformet, med pengesprække foroven. Opsat på nordvæggen ved dør til våbenhuset. *Klingpung* (fig. 52), o. 1843, med drejet træskaft med udskåret håndtag. Herpå dølge af jern, hvortil er fæstnet stofpose af brunt fløj med mønstervævede borter. Posen har muligvis været afsluttet med en kvast eller påsat $\dagger$ klokke. Pungen anbefalede fornyet 1843.¹⁹ Ophængt på sydvestvæggen. Restaureret 2002.

Dørfløje. 1) (Jf. fig. 11) o. 1930, fladbuet enkeltfyldingsdør mellem skib og våbenhus. Grønstafferet med profiler i guld. 2) O. 1930, i våbenhuset. Rundbuet plankedør med gangjern på forsiden.

Orgel (jf. fig. 54) 1968, med fire stemmer, ét manual. Bygget af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby og Horsens.⁷⁰ Oprindelig disposition: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Spidsfløjte 2'. Manualomfang: C-g³. Svelle for hele værket. 2004 omdannedes Spidsfløjte 2' til Spidsquint 2²/₃' af P. G. Andersen & Bruhn, Årlev. Opstillet i kirkens tårnrum, efter planer af arkitekt H. Møller Nielsen, Struer.¹² Svellefacade, opbygget efter orgelbyggeriets model 'Göteborg'.⁷¹ Facaden er bemalt i rødbrunt og gråt i to nuancer med forgyldning af lister.

$\dagger$ *Harmonium.* Foreslået eftersat 1947 af en fagkyndig.¹² Anskaffelsestidspunktet er ikke nærmere oplyst.

Salmenummertavler (jf. fig. 29, 54), to nyere tavler med svunget topstykke, kronet af topgavl, og inddeling til skydebrikker er opsat på nordsidens østvæg og på sydsiden. Stafferet i to grå nuancer med sorte brikker.

($\dagger$)*Salmenummertavler.* På kirkens loft er deponeret to nyere tavler. 1) Rektangulær med vandret overkant, sortstafferet og med messinglister til ophæng. 2) Hvidstafferet rektangulær tavle, med trekantgavl. $\dagger$ *Salmenummertavler.* To tavler er registreret o. 1862.¹² Tavlerne er antagelig identiske

Fig. 53. ($\dagger$)Kristi Opstandelse, 1700-tallet. Løst maleri (s. 2727). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – ($\dagger$)*Resurrection, 1700s. Separate painting.*

med de enkle tavler med buet overkant, sortstafferede og beregnet til påskrift med kridt, der ses ophængt i skibets østende, hhv. på korbuens nordre vange og på nordvæggen (fig. 66).

Kirkestævnetavle (jf. fig. 11), 1800-tallet. Med buet overkant, sortstafferet og med påskrift i hvid skriveskrift: »Lyder veed Kirkestævne«. På nordvæggen ved døren til våbenhuset.

$\dagger$ *Hatteknager.* Anbefalet anskaffet 1863 til ophængning over mandfolkestolene.¹²

Løst maleri (fig. 53), 1700-tallet, forgyldning og oliefarve på fyrretræ. En højrektangulær tavle med buet overkant, 48×31 cm med en primitiv gengivelse af *Kristi Opstandelse*, indsat i en smal ramme, fandtes 1936 ophængt på tårnrummets nordvæg, men registreredes 1971 på kirkens loft. Tavlen, der foresloges restaureret, er i dag placeret i en slagbænk i våbenhuset.

Fig. 55. Klokke nr. 1, skænket 1583 af Peder Munk til Estvadgård (s. 2730). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Bell no. 1, donated in 1583 by Peder Munk of Estvadgård.

Belysning. Kirken har tre *lysekroner* (jf. fig. 29, 54), nyere. Elektrisk lys installeredes 1949.¹² Muligvis

Fig. 54. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Interior looking west.*

i samme forbindelse ophængtes to identiske kroner til elektricitet med otte volutsvungne arme og et tilsvarende antal pryddarme. Balusterskaft, der forneden afsluttes med en stor glat hænekugle og en pinjekogle. En tredje krone, der er en nøje

Fig. 56-57. Klokker nr. 2-3. 56. Nr. 2, 1948, støbt af Jysk Jernstøberi i Brønderslev (s. 2731). 57. Nr. 3, støbt af Eijsbouts, Asten (s. 2731). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Bells nos. 2-3. 56. No. 2, 1948, cast by Jysk Jernstøberi in Brønderslev. 57. No. 3, cast by Eijsbouts, Asten.

kopi af de to ældre, opsattes 1984.⁷² *Lampet*, nyere. På korets sydvæg er ophængt en trearmet lampet.

†*Lysekrone*. 1791 omtales en lysekrone midt i kirken.¹⁸ Kronen er muligvis identisk med den seksarmede krone, der ses fig. 28.

Lysglobus (jf. fig. 29), moderne, af smedjærn. Den 187 cm høje opbygning står på en fod, dannet af seks volutoprullede led. På skaftet er påsat globus med tre vandrette holdere til fyrfadsllys. Foroven et kløverbladskors som opstander. Sort-stafferet. I skibets nordøsthjørne.

†*Ligbåre*. En gammel båre af fyrretræ er nævnt 1654.¹³

Klokker. Kirken har tre klokker, hvoraf den ældste (nr. 1) er ophængt i et glamhul på tårnets nordside, dog uden ringefunktion, mens de to yngre (nr. 2-3) er i selve klokkestokværket. 1) (Fig. 55, 58), 1583, if. indskrift skænket af Peder Munk til Estvadgård og forsynet med bomærke for Aalborgklokkestøberen Rasmus Lausen (1546-82) eller for Peter Lauridsen (virk-

som 1560-86) (fig. 58). Klokken, der måler 48 cm i tværmål, har øverst på klokkelegemet en indskrift i reliefminuskler: »velbørdige mand pier mong mdlxxxiii«. ⁷³ Som skilletegn romber. Mod sydøst ses våbenskjolde for Peder Munk, der som nævnt s. 2667, 2687 også 1579 skænkede en tikklokke til nabokirken Estvad, og antagelig for hans første hustru, Karen Skeel (†1601). Skjoldet for Skeel er dog gengivet som firdelt og ikke som korrekt vandret tvedelt, idet det øvre felt er lodret delt. Endvidere ses som nævnt klokkestøberens bomærke,⁷⁴ flankeret af minusklerne »r« og »l«. Bomærket findes på en række nørrejyske klokker, der undertiden også har anført mester-navn for en af de to ovennævnte.⁷⁵ Tilsvarende klokker findes bl.a. i Gudum, Hygum og Trans (begge med Rasmus Lausens navn), Fovsing og Bur (s. 1073, 1404, 1717, 2347 og 2594). Ophængt i slyngebom i glamhul på tårnets nordside.

Selve ophængningen af klokken skete først 1586, da der i regnskaberne nævnes udgifter til

klokkestolens tømmer samt til smeden og snedkeren. Klokkestolen blev yderligere renoveret 1596.¹³ Klokken var i nyere tid nedtaget og hensat i tårnrummet.⁷⁶ Efter et midlertidigt udlån 1958 til refugiet Hellig Kors Kloster i Lem (Bølling Hrd.) og et senere depositum på Thubalkas værksted i Vejle,⁷⁷ tilbageleveret og genophængt 1979.¹²

2) (Fig. 56), 1948, 90 cm i tværmål. Støbt af Jysk Jernstøberi i Brønderslev og skænket af beboerne i Rønbjerg og Estvad sogne som angivet med reliefversaler på klokkehalsen. På legemet er endvidere en strofe fra første vers af N. F. S. Grundtvigs salme (DDS, 323), *Kirken den er et gammelt hus*, »Jeg kalder paa gammel og paa ung/ mest dog paa sjælen træt og tung/ syg for den evige hvile«. Ophængt i slyngebom. Denne blev 1961 efterset af klokkestøberiet i Brønderslev.¹²

3) (Fig. 57), 1985, tværmål 73 cm. Støbt af det hollandske klokkestøberfirma (N. V.) Eijsbouts, Asten, som angivet med reliefversaler på halsen. Indskriften er indrammet af to relieffriser, foroven med Kongernes Tilbedelse, forneden med et ikke nærmere identificeret motiv (Bryllupet i Kana(?)), hvor stående figurer med oprakte hænder er placeret mellem amforer, afvekslende med to personer, der holder en genstand (et vinkar?) mellem sig. Om motivet, jf. også eksempler i Humlum (s. 1210) og Tyrsting (*DK Århus* 3985). På legemet er desuden skriftsted (Luk. 11,28). Ophængt i slyngebom.

Fig. 58. Støbermærke, anvendt af Rasmus Lausen eller Peter Lauridsen. Detalje af klokke nr. 1, 1583 (s. 2730). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Bell founder's mark used by Rasmus Lausen or Peter Lauridsen. Detail of bell no. 1, 1583.*

Fig. 59. Gravflise eller markeringssten(?), o. 1750-1800 (s. 2731). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Tomb slab or marker(?), c. 1750-1800.*

GRAVMINDER

(†) *Gravflise*(?) (fig. 59), o. 1750-1800, af kalksten, 36×36 cm. En kvadratisk sten med konkave sider har på oversidens pikhugne flade et relief af et Jesusmonogram, indfattet i en laurbærkrans. Stenen udgjorde én af i alt fire sten, hvoraf tre *†*sten senest er nævnt o. 1880. Alle var placeret i korgulvet.⁷⁸ Heraf havde dog kun den bevarede en indskrift. Om stenenes funktion som eventuelle gravminder eller som markeringssten i en anden kontekst vides intet nærmere. Henlagt på kirkeloftet.

(†) *Gravkapel for Otto Marsvin Laurberg og Mette Kirketerp*. 1781 indrettedes et gravkapel for de ovennævnte og deres familie i tårnrummet. Kapellet afskærmedes mod skibet med et gravgitter (fig. 54, 60) af smedjern, sortstafferet med forgyldning. I gitterets fire felter er initialer for Otto Marsvin Laurberg, godsforvalter på Estvadgård og 1775-94 ejer af Rønbjerg Kirke, samt hans tredje hustru, Mette Kirketerp (†1781) (»OML« og »MK«); endvidere året »1781«. Sidstnævnte synes at være den første, der indsattes 'i sit begravelsessted', dvs. i kapellet, mens en

Fig. 60. Gravgitter, 1781, fra (†) gravkapel for Otto Marsvin Laurberg og Mette Kirketerp (s. 2731). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Tomb grating, 1781, from (†)sepulchral chapel for Otto Marsvin Laurberg and Mette Kirketerp.

datter af ægteparret, Mette Kathrine, begravedes i Estvad Kirke.⁷⁹ Gitteret var midlertidig nedtaget, men blev genopsat i forbindelse med kirkens restaurering 1933–36. Indtil 1847 henstod i rummet et antal kister for familiens medlemmer, der d.å. blev nedsat på kirkegården.⁸⁰ Kirkens orgel er 1968 opstillet her; før dette tidspunkt fandtes i rummet et $\dagger$ harmonium (s. 2727).

Begravede: Mette Kirketerp, 2. aug. 1781; Palemon Laurberg, 5. marts 1790, 13 år gammel; Otto Marsvin Laurberg, 28. okt. 1794.⁷⁹

Kirkegårdsmonumenter. 1808 klagedes generelt over, at kirkegården snart mere lignede en kvægfold end et hvilested for kristne menneskers ben.¹⁷

Stele (fig. 61), o. 1940, af granit og hvidt marmor, over tørvefabrikant Andreas Sørensen, *1. juli 1855 i Rønbjerg, † smst. 12. nov. 1928, med hustruen, Frederikke Marie Sørensen, f. Nielsen, *5. maj 1857 i Rønbjerg, † i Hanbjerg 7. aug. 1940. Den 190 cm høje stele, der er poleret på forsiden, har indskrift i fordybet antikva og prydes af en fremstilling af en sovende engel, formentlig en fremstilling af Dødens genius. På kirkegårdens vestre del i gravsted, indhegnet af borner af marmor og granit hvorimellem metalkæder.

Bauta(?) (fig. 62), af granit, 63×85 cm. Ved den søndre indgang til kirkegården ligger en granitblok, hvori med kursiverede versaler er indridset: »NSST«. Det er dog uvist, hvem indskriften hen- tyder til.⁸¹

Fig. 61. Stele, o. 1940, for Andreas og Frederikke Marie Sørensen (s. 2733). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Stele, c. 1940, for Andreas and Frederikke Marie Sørensen.*

Fig. 62. Bauta(?) for NSST, placeret ved kirkegårdens søndre indgang (s. 2733). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Memorial stone(?) to NSST, placed by the southern entrance to the churchyard.*

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder anvendt i beskrivelsen af Rønbjerg Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser, anvendt i Ringkøbing Amt i almindelighed, jf. også s. 54–59. Henvisninger til *Danmarks Kirker*, Kbh. 1933– er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen for det pågældende amt; referencer inden for Ringkøbing Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1862 ff. (*Synsprot.*).

Rigsarkivet, Viborg (RAV). *Ribe bispearkiv* (C 4): 189. Kirkesyn 1669–1775. – 190. Kirkesyn 1788–92. – 194. Kirkeregnskaber for Hardsyssel 1699–1725. – 704–09. Indberetninger om kirke- og præstegårdssyn 1793–1815. – 772. Præsteindberetninger til biskop J. Bloch 1768. – Visitatsprotokol for Ringkøbing amt 1809–30. *Provstiarkiver.* C 39H-1. Ringkøbing nordre amtsprovsti. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1812–24 (1835). – C 40, C7. Ringkøbing amts østre provsti. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1856–72. – *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1584–1710 (C-KRB-357–59) (*Kirkerghsk.*). *Pastoratsarkiver.* Liber Daticus 1841–50 (CP-0506, 32–35). *Viborg landstings skode- og panteprotokol.* 1737–44 (B 24–684); Hjern-Ginding herreders skode og panteprot. 1811 (B 24–78A, SP 13). *Privatarkiver.* Søren Vig-Nielsens privatarkiv. Arbejde med bygninger 1900–1964 (PR-2390).

Nationalmuseet (NM). *Håndskrifter.* F. Uldall, *Om de danske Landsbykirker* VI, 1892, 169 (Uldall 1892);

Henry Petersen XII, 18–19. *Indberetninger*. Chr. Herbst, udateret (klokke nr. 1); J. Magnus Petersen 1895 (alterfigurer, *Magnus-Petersen 1895*); samme 1905 (prædikestol, *Magnus-Petersen 1905*); N. Termansen 1909 (alterfigurer, *Termansen 1909*); Peter Kr. Andersen 1936 (historisk inventar, *Andersen 1936*); E. B. Rosing Holm 1971 (historisk inventar, *Rosing Holm 1971*); O. Hellvik 1975 (kalkmalerier, *Hellvik 1975*); J. Brøndsted 2002 (krucifiksfigur, klingpung, *Brøndsted 2002*); K. Vestergaard Kristiansen (historisk inventar, *Vestergaard Kristiansen 2011*).

Tegninger. NM. H. C. Strandgaard udateret (o. 1880, klokke nr. 1); J. Magnus Petersen 1895 (altertavlefigurer); samme 1905 (prædikestol); Knud Fuusgaards Tegnestue 2011 (plan); *Poulsen & Partnere, Thisted*. Poul Hansen og Ib Lydholm 1971 (plan og snit); 1989 (kapel, udhus, situationsplan).

Litteratur. Svend Laustsen, *Estvad og Rønhjerg sogne I. Hovedtræk af sognenes historie indtil 1880*, Skive 2000 (*Laustsen 2000*). Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af bjælke fundet på loft over Rønhjerg kirke, Ringkøbing amt*, NNU rapport nr. 22 2017, Nationalmuseet 2017 (*Hylleberg Eriksen 2017*).

Historisk indledning ved Birgitte Bøggild Johannsen i samarbejde med Mogens Kragssig Jensen, bygningsbeskrivelse ved Anders C. Christensen, kalkmalerier ved Anders C. Christensen i samarbejde med Birgitte Bøggild Johannsen, inventar og gravminder ved Birgitte Bøggild Johannsen, heraf dog alterfigurer (s. 2712–14) ved Ebbe Nyborg, orgler ved Kristian Lumholdt og heraldik ved Allan Tønnesen. Oversættelser ved James Manley (engelsk). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet august 2018.

Fig. 63. Rødkalket munkesten (s. 2701). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Red-limewashed medieval brick.

¹ *Scriptores minores historiae danicae medii aevi*, M. Cl. Gertz (udg.), I, Kbh. 1917–18, 132–33.

² *Diplomatarium Danicum*, Det danske Sprog- og Litteraturselskab (udg.), Kbh. 1938–, 3, II, nr. 372 (25. juli 1347) og 3, V, nr. 385 (11. nov. 1360).

³ *Samlinger af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapitel og Bispestol, nedskrevne 1290–1518, kaldet »Oldemoder« (Avia Ripensis)*, O. Nielsen (udg.), Kbh. 1869, 113. Den skønmæssige datering af kirkelisten, der tidligere ansattes til o. 1350, er senest af Jakob Kieffer-Olsen i *DK Vejle 2533* med note 3 (s. 2551) og samme, *Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark* (under udgivelse, juni 2018) angivet som o. 1376–89 ud fra den omtrentlige virketid for sysselprovsten i Hardsyssel, Laurentius, der affattede listen.

⁴ *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 45.

⁵ *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551–1660*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1885–2005 (9. aug. 1565).

⁶ *Kronens Skøder på afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden 1535–1765*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1892–1955, IV, 64.

⁷ Købet ses dog ikke tinglyst. Jf. i øvrigt *Laustsen 2000* 197–99.

⁸ RAV. *Viborg landstings skøde- og panteprot.* 1737–44, lyst 26. juni 1743 (B 24–684).

⁹ *Lausten 2000* 202 f.

¹⁰ RAV. *Viborg landstings skøde og panteprot.* Hjerme-Ginding herreders skøde- og panteprot. (B 24–78A, SP13), lyst 17. april 1811.

¹¹ RAV. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1807–10 (C 4–708); *Ribe bispeark.* Visitatsprot. 1809–30 (C 4–846).

¹² *Synsprot.*

¹³ RAV. *Landsbykirkenes rgsk.* Rgsk. 1584–1710 (C-KRB-357–59, *Kirkeragsk.*).

¹⁴ *Kancelliets Brevbøger* (note 5), 9. aug. 1565.

¹⁵ *Kancelliets Brevbøger* (note 5), 18. nov. 1583; jf. også *Lausten 2000* 47.

¹⁶ Som understreget af *Lausten 2000* 353–57 refererer beretningen formentlig til en fiktiv hændelse, omtalt i Harald Tandrup, *Svenskerne paa Mors*, Kbh. 1907.

¹⁷ RAV. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1793–1815 (C 4–704–09).

¹⁸ RAV. *Ribe bispeark.* Kirkesyn 1788–92 (C 4–190).

¹⁹ RAV. *Liber Daticus.* 1841–50 (CP-0506).

²⁰ O. Nielsen, *Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerme og Ginding Herreder*, Kbh. 1895, 535, antager, at den 'vel har været af træ, da der ikke findes levninger af kvadersten fra den ældre bygning'.

²¹ Dette er sket før 1892, hvor tårnsdøren i det ydre var tilmuret med 'små sten'. *Synsprot.*

²² Begge døre blev dette år sat til at kunne åbne udad. *Synsprot.*

²³ *Uldall 1892.*

²⁴ Korets nordvindue var tidligere blændet i flugt med

Fig. 64. Kalkmalet $\dagger$ udsmykning fra 1400-tallet på skibets nordvæg, østlig del (s. 2702). Foto Olaf Hellvik 1974. – Wall-painted $\dagger$ decorations 15th century on the north wall of the nave.

ydermuren, jf. fig. 16. Mål, østvindue: 113×85 cm (ud- og indv.), lysning 90×55. Korets nordvindue måler udvendig 110×85 cm, skibets nordvindue 113×85 cm (udv.), 113×82 cm (indv.).

²⁵ Lignende blændingsdekorationer ses f.eks. i Bøvling (s. 824), Møborg (s. 941) og Ejlsing.

²⁶ Muligvis eksisterede også tidligere en udbygning nord for skibet, som antydtes på matrikelkortet fig. 3.

²⁷ RAV. *Ribe bispeark*. Kirkesyn 1696-1775 (C 4-189).

²⁸ RAV. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1856-72 (C 40C-7).

²⁹ Hylleberg Eriksen 2017.

³⁰ Et lyngtag på Flejsborg Kirke (Aalborg Amt) er omtalt 1618, jf. E. Møller »Tak«, *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*, XVIII, sp. 71. Vedr. stråtekte kirker se Per Kristian Madsen, »Kalvslund Kirke – en tilsyneladende beskeden kirkes alder og stråtag«, *By, marsk og geest* 2005, 17, 22-42.

³¹ Formentlig på koret, jf. 'lavkirken', RAV. *Ribe bispeark*. Kirkesyn 1696-1775 (C4-189).

³² RAV. *Ribe bispeark*. Præsteindb. til biskop J. Bloch 1768 (C 4-772).

³³ Stenen blev tilsyneladende udtaget under kirkens istandsættelse 1933-36, jf. *Lausten* 2000 193.

³⁴ *Hellvik* 1975.

³⁵ NM. *Korrespondanceark*. J.nr. 952/93.

³⁶ Årstallets første tegn ('m' for 1000) ses ikke; derefter ses en lodret streg, der forinden har en kort bagudvendt fod, hvilket kunne opfattes som del af tegnet 'd' (for 500), men næppe som et ekstra 'x' (for 10), idet det tydeligt adskiller sig fra det efterfølgende 'x'. Mellem de to tegn er et punkt. *Hellvik* 1975 tolkede imidlertid årstallet som 1522. Se dog også *Lausten* 2000 177.

³⁷ Jf. også Ulla Kjær, »Billedprogram i en kirke uden hvælv«, *Danske Kalkmalerier*, Ulla Haastrup (udg.), IV, Kbh. 1992, 114-16. Nordvæggens kalkmalerier er også nævnt i Nationalmuseets kalkmaleriregistrant (https://nitrogen.euman.net/lifepilotjs/pub/Fresco_2.0/frescos.jsp).

Fig. 65. Kalkmalet $\dagger$ indskrift over korets nordvindue (s. 2707). Foto Olaf Hellvik 1974. – Wall-painted $\dagger$ writing above the north window of the chancel.

³⁸ *Kirkeresk.* I den ældste regnskabsbog fra 1584–1653 er opregnet en række tidligere gældsposter, hovedparten fra o. 1527–43 med en oversigt over kirkens tilgodehavender, der således rækker tilbage til før-reformatorisk tid. Bøgerne er dog generelt fugtskadede og visse dele vanskeligt tydbare. Om materialet og de ældre fragmenter, der også kendes fra andre kirkeregnskaber i Ginding Hrd. Se desuden s. 2679 og Svend Clausen, »Fund fra Ribe Stiftsarkiv«, *Siden Saxo* 1, 2014, 4–15.

³⁹ Jf. *Lausten 2000* 195 med henvisning til RAV. Estvadgaard Kloster. Sager til Hornstrups reversal, appendix 1708–41 (C 656A–21).

⁴⁰ RAV. *Ribe bispeark.* Kirkesyn 1788–92 (C 4–190); *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1793–1815 (C 4–704–09).

⁴¹ RAV. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1807–10 (C 4–708).

⁴² RAV. *Privatark.* Søren Vig-Nielsens privatark. Arbejde med bygninger 1900–64 (PR–2390). Overslag af 20. marts 1933.

⁴³ *Projektbeskrivelse af nyindretning af Rønbjerg Kirke*, februar 2015. Pjece i kirken. Projektet udarbejdes i

samarbejde med arkitekt Knud Fuusgaard, Ringkøbing og kunstneren Simon Aaen, Rønde.

⁴⁴ *Lausten 2000* 206.

⁴⁵ *Andersen 1936.*

⁴⁶ Poul Nørlund, *Gyldne Altre. Jysk metalkunst fra Valdemarstiden*, Kbh. 1926; 2. udgave, Højbjerg 1968, 68–72.

⁴⁷ Robert Didier, »La vierge de Vivegnis et quelques Christs mosans du xxiie siècle«, *Institut royal du patrimoine artistique Bulletin* 1988/89, 59–60.

⁴⁸ *Kirkeresk.* I Ejsing var tavlen dog ikke opsat på højalteret, hvorpå der på daværende tidspunkt fandtes en tavle, dateret 1598 og forsynet med Axel Rosenkrantz' og Maren Juuls navnetræk, jf. RAV. *Ribe bispeark.* Præsteindb. fra biskop J. Bloch 1766–69 (C 4–772) (Ejsing Kirke).

⁴⁹ Jf. *Lausten 2000* 188 med note 23 med henvisning til meddelelse fra Ebbe Nyborg.

⁵⁰ If. rapport om forundersøgelse ved *Andersen 1936* omtales kun den ældre staffering. If. fotografier i NM fra 1909 og 1936 fremgår det imidlertid tydeligt, at farverne er blevet opfrisket efter en forudgående fernisering.

⁵¹ Francis Beckett, *Danmarks Kunst*, II, Kbh. 1926, 225.

⁵² Jf. Jan Friedrich Richter, *Claus Berg. Retabelproduktion des Spätmittelalters im Ostseeraum*, Berlin 2007, 279–90, 307 ('Meister der Kreuzigungsaltäre'). Se bl.a. Anna Selvtredjegruppen fra Lønstrup Kirke (Vennebjerg Hrd., Hjørring Amt), tidligere i Mårup, jf. også Sidsel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks middelalderlige altertavler*, Odense 2010, 607. Sammenhængen med denne mester er dog ikke nævnt af Plathe og Bruun i omtalen af Rønbjergtavlen, 826. Motivisk inden for denne kontekst kan også peges på en vis lighed med et lidt ældre værk, tilskrevet en anden Claus Berg-efterfølger, den såkaldte 'mesteren fra Uelzen', en Anna Selvtredjegruppe fra den islandske kirke Holt (o. 1510), i dag i Nationalmuseet i Reykjavik, jf. Richter 2007, 278 f.

⁵³ Jf. Magnus-Petersen 1895 samt to koncepter og tegning (jf. fig. 39) hertil, ligeledes fra juli 1895 i NM. Privatak. J. Magnus-Petersens arkiv.

⁵⁴ Jf. også NM. Korrespondanceark., brev af 25. sept. 1905 til NM fra Magnus-Petersen.

⁵⁵ De angivne cifre hentyder antagelig til giveråret, der dog er delvist dækket af det sekundære våbenskjold. Tilsyneladende savner angivelsen tegnene for 1000 og 400 ('m' og 'cccc').

⁵⁶ Johan Schak Moe, *Møinichen Stamtavle bygget paa de Møinichenske Slegtebøger*, Bergen 1914.

⁵⁷ Nielsen 1895 (note 20), 536, opfattede kvindevåbenet med tindeskuren som reference til Kaas-våbenet med henvisning til Herman Kaas til Revstrup (†1658)

Fig. 67. Detalje af liljestempler på dåbsfad (jf. fig. 46, s. 2721). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Detail of lilies stamped on baptismal dish (cf. fig. 46).

og hustruen, Magdalene Kruses fædre og mødrene våbener.

⁵⁸ M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 38, 167.

⁵⁹ NM. Privatak. J. Magnus-Petersens papirer.

⁶⁰ Motivet er identisk med Odenses bymærke, jf. Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølvsmedemærker for 1870*, II, Kbh. 1982, 102 f.

⁶¹ Jf. Sigrid Christie, *Den lutherske ikonografi i Norge inntil 1800*, II, Oslo 1973, 209 f.

Fig. 66. Alterfigurer, o. 1525 (s. 2714) og Hymnnummertavle (s. 2727). Ældre foto, for o. 1933. – Altar figures, c. 1525 and Hymn board.

⁶² RAV. *Provstiark*. Ringkøbing amts østre provsti. Synsprot. for kirker og præstegårde 1824-30 (C 40C-4).

⁶³ Christen Billedsnider, der også er tilskrevet Jakob Petersen Munks epitafium, o. 1653 i Hove Kirke (s. 1439 f. og 1446, note 39), er senest omtalt af Merete Bergild og Jens Jensen, »Niels Jensen – billedskærer i Aalborg – 1615-1645«, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 78, 1989, spec. 27; desuden i *Weilbachs Kunstnerleksikon* 1, Kbh. 1994, 449.

⁶⁴ Jf. *Magnus-Petersen 1905*.

⁶⁵ *Nielsen 1895* (note 20), 536.

⁶⁶ Jf. generelt om hjertesymbolikken, Erik A. Nielsen, *Gådetale. Emblemer, symbolik, spejle* (Billed-sprog IV), Kbh. 2018, 277-80.

⁶⁷ Jf. herfor dog *Lausten 2000* 182-83.

⁶⁸ Ældre fotografier i NM (jf. bl.a. fig. 28) viser dog endnu en staffering, herunder en $\dagger$ bemaling af kronfrisen og postamenternes felter, tilsyneladende med landskabsprospekter(?).

⁶⁹ *Kirkegsk.*

⁷⁰ Th. Frobenius & Sønner, tilbud af 9. januar 1967.

⁷¹ Yderligere oplysninger om kirkens orgel findes i Den Danske Orgelregistrant.

⁷² NM. *Korrespondanceark*.

⁷³ De to sidste cifre er adskilt af fire punkter.

⁷⁴ Hans Nyholm, *Kirkeklokker i Danmark*, Højbjerg 1996, 69, betegner urigtigt klokken som anonym.

⁷⁵ Jf. C. Nyrop, *Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere*, Kbh. 1882 (annoteret eksemplar i NM med tilføjelser af F. Uldall), 210 f, 243 (nr. 24) og 256 (nr. 36).

⁷⁶ J. P. Trap, *Danmark* (5. udg.), IX, 1, Kbh. 1965, 299.

⁷⁷ NM. *Korrespondanceark*. Forslag til istandsættelse 28. aug. 1972 ved Ib Lydholm.

⁷⁸ Jf. udskrift af Herredsberetningen 1880 i NM. *Antikvarisk-Topografisk Ark*.

⁷⁹ *Kirkebog for Rønbjerg 1731-1805* (www.arkivalieron-line.dk).

⁸⁰ *Laustsen 2000* 196.

⁸¹ Initialerne kunne eventuelt referere til den seneste kirkeeejer, Niels Sehested(t) til Rydhave, men denne markerede sig ikke specielt positivt i kirkens historie, jf. s. 2709.

RØNBJERG CHURCH

Building. The church is in the eastern part of the parish, on a moraine ridge surrounded on all sides by a heathland plain. The closest settled area consists of just a couple of farms east and west of the church respectively, and the isolated location in the open countryside is confirmed by the oldest known map (fig. 3). To the east lies the railway town Rønbjerg, through which the Struer-Skive line runs. The churchyard, which has three entrances, is enclosed by turf-covered earthen walls with stone-lined fronts. The main entrance is in the south wall, while there are two gates to the west and north. They all consist of brick columns with pyramidal tops. However, in former times the southern and a now-disappeared eastern entrance consisted of wooden gate structures whose frequent repairs, especially in the seventeenth century, are described in the church accounts.

The building consists of a Late Medieval chancel and nave, presumably from the fifteenth century, while the tower and the chancel arch wall

are from the last decades of the Middle Ages. In essence the porch is from 1847, but an older $\dagger$ porch existed before it. The relatively late dating, in view of the mention in the written sources of a church at the site before this time, means that an older $\dagger$ church must have preceded this one. Of this building presumably nothing is preserved, but the furnishings include a few items that date to the time before 1400 and probably stood in the predecessor of the church (the Romanesque font and two carved wooden figures, a Madonna and Child and a saint – cf. below).

The church is built in red medieval brick mainly laid in irregular monk bond, but in the eastern back wall of the chancel also in double Flemish bond. The walls rest on a fieldstone foundation with no distinct footing.

The original north door of the church is still in use, and is as usual placed in the west of the nave. The opening is segmentally arched and is covered by an ornamental course of curved stretchers. The $\dagger$ south door on the other hand is bricked

up flush with the wall, and today there is nothing to reveal its shape (figs. 10–11). Of the building's three remaining original windows, only one is in use, in the east gable of the chancel, while bricked-up windows can be seen in the north wall of the chancel and nave respectively. They all have an exterior flat yet pointed-arched form. Of further three †windows one can make out parts of arches and members on the south wall of the church between the present ones, which are from c. 1869 (fig. 9). There may also have been a fourth opening west of the †door, where a section of wall has been relaid in cross bond. The interior of the church is covered by flat ceilings, often repaired. In the chancel, which rises a step higher than the nave, the wall of the lower part is substantially thicker than in the upper part, with the transition marked by retractions in the back walls at several levels. The round arches of the chancel arch have been renewed in small red bricks. The side members, which are of brick in monk bond, are however original.

The tower at the western end of the nave was built in the last decades of the Middle Ages. It rises in three storeys above an approximately square ground plan and has gables in the north and south. The limewashed walls are built in red brick in monk bond and in the back walls, where the bare masonry is visible, are mainly laid in irregular monk bond, but with some areas in regular monk bond. Extensive more recent facings have been made, mainly on the south side, while on the east side under the base of the roof remains of a saw-tooth course are preserved. The tower interior, which gets light through a round-arched, bevelled window in the west, is spanned by a cross vault with high-relief severies. This is connected to the nave by a pointed-arched arcade bevelled on both sides, broken through the west gable of the nave. Access to the upper storeys is gained by a door from the chancel loft, but originally the ascent was through a now bricked-up door above the vault in the south side of the tower.

The porch outside the north door of the nave was built c. 1847, but was extensively rebuilt and heightened in 1933–36. It replaced an earlier

†porch, presumably from the 1700s(?). This was a small extension with a pitched roof, flush with the battlement of the nave. The flanking walls had a rebated cornice, the gable was plain with a straight-edged door, and in the east was a window, also straight-edged. The limewashed building was covered with roofing tiles (cf. fig. 16).

Wall paintings. In 1974 a wall-painted frieze from c. 1512 emerged in the north wall of the nave with scenes from the Passion of Christ and a representation, probably of a Tree of Life, partly cut through by the later chancel arch wall (figs. 19, 21–27). On the same occasion later overpainted †wall paintings from the same painting session appeared on the north and east wall of the chancel, including a two-line inscription above the north window of the chancel (fig. 65). Beneath these, on the north wall of the nave and the southern part of the chancel arch wall, fragments of an older †painting from the 1400s were found, painted directly on the brick wall, presumably as part of the construction of the church. The motifs comprised a consecration cross, plant ornamentation and rosettes as well as a simplified image of the Wheel of Life (fig. 20, 64).

Furnishings. from the predecessor of the present church the Romanesque font is preserved (fig. 47), which like the font of the neighbouring Ryde Church belongs to the group of lily-decorated fonts excellently represented by the example in Sahl. Furthermore, two carved wooden *altar figures, c. 1225 and c. 1300–50 respectively (figs. 31–36) must have belonged to the furnishings of the †church, where they may have graced an †altar (†high or side altar). From the newly built Late Medieval church's †high altarpiece the fragment of a *Christ figure (figs. 37–38) dated c. 1450–75, which may have been part of a Crucifixion or Mercy Seat image, may have come. To the new church's inventory the presumably contemporaneous, summarily carved chancel arch crucifix and the altar candlesticks from c. 1500 must also have belonged (figs. 48, 44). On the other hand the church's Late Medieval chalice (cf. figs. 41–42), made in the last quarter of

the 1400s and donated by Eiler Juel of Kokholm, probably only came to the church in the early decades of the 1700s, donated by the church owners Lucas Jensen Kjærulf of Estvadgård and Sophie Dorothea Møinichen. Later acquisitions too are five Late Medieval altar figures (figs. 39–40, 66), a St. Anne group, a John the Evangelist and a bishop-saint, all from c. 1525. These were only transferred to the church in 1651 from Ejssing Church, where they probably formed part of a †side altarpiece from Voer Monastery in eastern Jutland, demolished c. 1560. The high-quality figures were made by a master influenced by Claus Berg, possibly with a workshop in Aalborg.

From the time after the Reformation a bell (no. 1, fig. 55) from 1583 is preserved, donated by Peder Munk of Estvadgård and furnished with the bell-founder Rasmus Lausen or Peder Lauridsen's characteristic mark. The church's Auricular-style pulpit (figs. 49–51) is from c. 1650 and has been attributed here to Christen Billedsnider, who was active in the second half of the 1600s in Hjørring and a number of churches in Vendsyssel. The baptismal dish (fig. 46) was donated in 1704 by Frederik Christian Rantzau of Estvadgård.

From the second half of the 1800s come more new acquisitions. Around 1862 a new projecting Communion table and an altarpiece were set

up in the chancel (fig. 30) with a painting by Clemens Toft. The framing of the altarpiece seems however to have been composed of several older parts with elements of the Late Baroque, Rococo and Neoclassicism. In 1863 came a baptismal jug and in 1880 an altar rail (cf. figs. 28–29). From the last part of the 1800s the chasuble no. 1 and the parish meeting board were presumably also acquired. In the twentieth century the church gained several new acquisitions, including pews (1911), a pastor's chair (c. 1925), chandeliers (c. 1949 and 1984), bells (no. 1, 1948; n. 2, 1985) and an organ (1968) (figs. 29, 63, 56–57). To the newest acquisitions, besides two chasubles, the church's light-globe (cf. fig. 29) belongs.

Sepulchral monuments. Apart from one of originally four square stones (fig. 59) from the second half of the 1700s, which may have been used as tomb slabs, the sepulchral monuments in the church comprise only the lattice gate (fig. 60, 1781) from the closed-down sepulchral chapel in the tower, where members of the family of Otto Marsvin Laurberg and Mette Kirketerp were buried.

A striking new churchyard monument is a stele of granite and marble (fig. 61), decorated with an angel of death and raised c. 1940 to commemorate the peat-maker Andreas Sørensen and his wife.